

HELSINKI • KRUUNUNHAKA • KORTTELI I

SELVITYS ARKEOLOGISISTA TUTKIMUKSISTA

ARKKITEHTITOIMISTO SCHULMAN OY 2020

KI

HELSINKI • KRUUNUNHAKA • KORTTELI I

SELVITYS ARKEOLOGISISTA TUTKIMUKSISTA

ARKKITEHTITOIMISTO SCHULMAN OY 2020

Sennottti

ARKKITEHTITOIMISTO SCHULMAN OY

Tilaaaja: Senaatti-kiinteistöt

Tekijät: Päivi Hakanpää, Johanna Luhtala, Heidi Seesto

Valokuvat ja piirustukset © Arkkitehtitoimisto Schulman Oy, Helsingin kaupungin museo, Kansallisarkisto, Museovirasto, Ruotsin sota-arkisto, Ruotsin valtionarkisto, Uppsalan yliopiston kirjasto

Valokuvat ellei toisin mainita Arkkitehtitoimisto Schulman Oy

Kansikuva: Helsingin kaupunkimittaus 1696/1707. RA420571:02:0027:00001.

I. painos

ISBN 978-952-368-069-2 (painettu)

ISBN 978-952-368-070-8 (pdf)

Kirjapaino Grano Oy, Jyväskylä

Helsinki / Kruununhaka kortteli I

Kiinteistötunnus 091-001-0001-0004

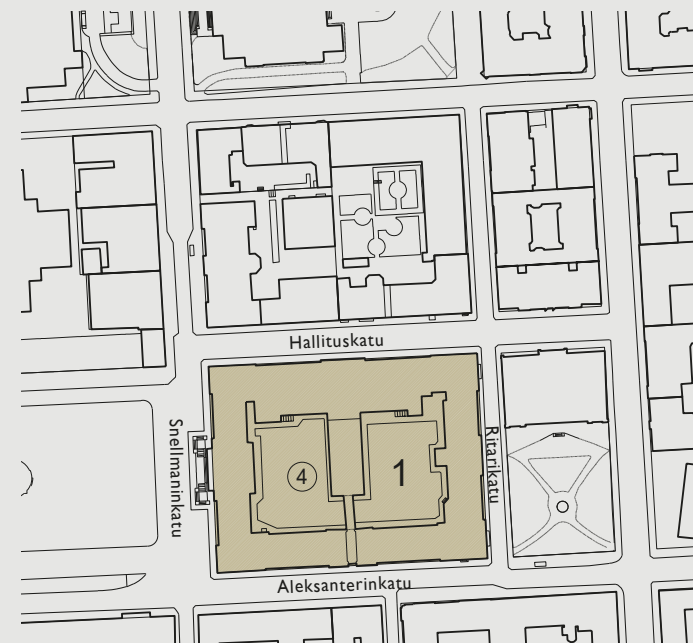
Aleksanterinkatu 3

00170 Helsinki

Omistaja: Suomen valtio, Senaatti-kiinteistöt

Suojelutilanne: Asetus 480 / 85, muinaismuistolaki (295 / 1963)

Pinta-aratiedot: Korttelin pinta-ala 9193 m²

SISÄLLYS

Johdanto	7
Selvityksen menetelmät ja lähdeaineistot	8
Kallioisesta niemestä valtakunnan pääkaupungiksi	
Kaupungin siirto Vironniemelle 1640-luvulla	10
Kaupunki 1600- ja 1700-luvuilla	11
Suomen pääkaupunki ja uusi asemakaava	18
Tontti nro 4	
Tontin asutushistoria	20
Nykytilanne	23
Arkeologiset tutkimukset	26
Säilyneisyys	36
Lähdeviitteet	38
Lähteet	40

Valtioneuvooston linna 1960-luvulla, HKM D687.

JOHDANTO

Helsingin kaupunki siirrettiin 1640-luvulla Vanhankaupunginlahden rannalta Kruunuvuorenselän ja Kluuvinlahden väliselle Vironniemelle. Tulliaidan ympäröimälle kallioiselle niemelle suunniteltu ruutuasemakaava ei maaston vuoksi toteutunut kokonaan. Kaupunkia kohdanneet tautiepidemiat ja sotatoimet verottivat 1700-luvun alussa väkiluvultaan pientä puukaupunkia. Tulipaloista ja linnoitussuunnitelmista huolimatta kaupungin asemakaava pysyi lähes ennallaan 1600-luvun lopulta 1800-luvun alkuun asti. Pääkaupungin siirto vuonna 1812 Turusta Helsinkiin käynnisti mittavan asemakaavan uudistyön ja rakennustoiminnan. Kaupungin siirrosta lähtien on kortteli nro 1 sijainnut kaupungin keskeisellä paikalla torin (nykyisen Senaatintorin) itä laidalla. Kortteliin rakennettiin Helsingin ensimmäinen kivitalo ja julkisia rakennuksia. Pääkaupungiksi tulon jälkeen korttelista muodostui valtionhallinnon keskus.

Tämä selvitys koskee Kruununhaan kaupunginosan korttelin nro 1 arkeologisia tutkimuksia. Selvitys kattaa ajanjakson 1640-luvulta vuoteen 1800. Valtioneuvoston kortteli rajautuu etelässä Aleksanterinkatuun, lännessä Snellmaninkatuun, pohjoisessa Hallituskatuun ja idässä Ritarikatuun. Hallituskadun osuus jalkakäytävineen on käsitelty korttelin nro 2 selvityksen (Kruununhaka, kortteli 2, selvitys arkeologisista tutkimuksista) yhteydessä. Tavoitteena on tarkentaa ja päivittää Museoviraston vuonna 2002 tekemää kaupunkiarkeologista inventointia ja arvioida sekä määritellä todennäköiset muinaisjäännösalueet, jotta tulevaisuuden rakennushankkeissa voidaan varautua toimenpiteisiin ennen rakentamisen aloittamista.

Korttelista on vuonna 2019 valmistunut kaksi Arkkitehtitoimisto Okulus Oy:n laatimaa rakennushistoriaselvitystä, joista toinen keskittyy

korttelin ja toinen nykyisten rakennusten sekä rakenteiden historiaan 1800-luvun alusta nykypäivään asti.

Vironniemen kaupungin vanhimmat maakerrokset ja rakenteet ovat olleet arkeologisenä tutkimuskohteena lähinnä 1970–1980-luvulta alkaen. Korttelin nro 1 varhaisvaiheisiin liittyviä rakenteita dokumentoi muinaistieteellinen toimikunta ensimmäisen kerran jo vuonna 1958. Kaksikymmentä vuotta myöhemmin Museovirasto valvoi valtioneuvoston linnan eteläsiiven muutos- ja korjaustöitä kahden huonetilan osalta. Helsingin kaupungin museo teki arkeologisia tutkimuksia valtioneuvoston linnan etelä- ja länsisiivessä vuosina 1993 ja 1995–1996.

Kruununhaan kortteli nro 1 ympäröivine katuineen on osa *Vironniemen Helsingin vanha asemakaava-alue* -nimistä muinaisjäännöstä (Muinaisjäännöstunnus 1000006099), joka on rauhoitettu muinaismuistolalla (295/1963). Muinaismuistolaki koskee ensisijaisesti ennen 1700-lukua perustettuja kaupunkeja ja niiden isoonvihaan (v. 1713–1721) mennessä rakennetulla alueella sijaitsevia säilyneitä kulttuurikerroksia kaupungin perustamisesta 1800-luvulle. Korttelin maaperään kajoaminen vaatii muinaismuistolain nojalla annetun luvan, minkä vuoksi korttelia koskevista suunnitelmista on pyydettävä museoviranomaisen lausunto.

Tilaja edustajana on ollut Senaatti-kiinteistöistä rakennuttajapäällikkö Markku Inkeroinen. Yhteyshenkilönä on ollut rakennuttajakonsultti Anu Kuoppamäki A-insinööreistä. Selvityksen on laatinut Arkkitehtitoimisto Schulman Oy, tekijöinä tutkija Päivi Hakanpää ja arkkitehti Johanna Luhtala sekä taitosta vastannut arkkitehti Heidi Seesto. Samanaikaisesti laadittiin Kruununhaan korttelin nro 2 selvitys arkeologisista tutkimuksista.

SELVITYKSEN MENETELMÄT JA LÄHDEAINEISTOT

Vironniemen Helsinki on yksi 15:sta nykyisen Suomen alueella kaupunkioikeudet saaneesta kaupungista Ruotsin suurvalta-ajalla (1617–1721).¹ Arkeologisia tutkimuksia näissä kaupungeissa on tehty 1960-luvun puolivälistä lähtien. Helsingin vanhaa keskustaa on arkeologisin menetelmin tutkittu etupäässä vasta 1980-luvulta lähtien.² Muinaistieteellinen toimikunta dokumentoi jo vuonna 1958 Kruununhaan valtioneuvoston linnan korjaustöiden yhteydessä paljastuneita rakenteita, jotka liittyivät Vironniemen Helsingin vanhaan asutukseen. Kaksikymmentä vuotta myöhemmin Museovirasto teki pienimuotoiset arkeologiset kaivaukset linnan eteläsiiven kahdessa huoneessa.³ Helsingin kaupunginmuseo tutki vuosina 1993 ja 1995–1996 valtioneuvoston linnan länsi- ja eteläsiiven maakerroksia ja rakenteita. Arkeologisten tutkimusten yhteydessä tehtiin siitepöly- ja kasvijäänneanalyysyjä tontin luonnonhistorian ja paikan kasvillisuuden sekä ravintokasvien käyttöhistorian selvittämiseksi.⁴ Museoviraston tekemä Helsingin kaupunkiarkeologinen inventointi on vuodelta 2002.⁵

Museovirasto on vuonna 2000 määritellyt, että muinaismuistolaki koskee kaupunkien osalta ensisijaisesti ennen 1700-lukua perustettuja kaupunkeja ja niiden isoonvihaan (1713–1721) mennessä rakennetulla alueella sijaitsevia säilyneitä kulttuurikerroksia aina kaupungin perustamisesta 1800-luvulle asti. Tutkimusresurssit on käytännössä kohdistettu kaupunkien vanhimpiin kerrostumiin. Kohteen maankäyttöhistorian ja muodostumisprosessien ymmärtämiseksi on usein tärkeää dokumentoida kohtalaisella tarkkuudella myös 1700-luvun jälkipuoliskon ja 1800-luvun alkupuolen kerrostumat ja rakenteet.⁶

Kyseisen korttelin 1600–1700-lukujen korttelirakenteesta ja rakennuksista ei ole säilynyt nykypäiviin mitään maan päälle näkyvää.

Hävinneestä kaupungin asutuksesta tietoa voi saada enää kirjallisista lähteistä, asemakaavakartoista, piirustuksista, maakerroksiin hautautuneista esineistä, kasvien ja eläinten jäännöksistä sekä asutukseen liittyneistä rakenteista. Helsingin keskustassa näitä kulttuurimaakerroksia, joihin on arkistoitunut ihmisen toiminnasta kertynyttä tietoa, on säilynyt etupäässä kortteleiden sisäpihoilla, sekä katujen ja kellarittomien rakennusten alla.⁷

Helsingin vanhimmat asemakaavakartat ja niiden kopioita sekä rakennuspiirustuksia on tallentunut Ruotsin valtionarkistoon ja sota-arkistoon, Uppsalan yliopiston kirjastoon, Kansallisarkistoon ja Helsingin kaupunginarkistoon. Ensimmäiseen Vironniemelle sijoittuvaan Helsingin asemakaavasuunnitelmaan oli merkitty kaupunkialue kortteleineen ja katuineen. Päiväämättömän ja allekirjoittamattoman kartan on Juhani Kostet väitöskirjatutkimuksessaan päättellyt maanmittari Hans Hanssonin laatimaksi vuonna 1645.⁸ Kaupungista on säilynyt vain yksi isoavihaa vanhempi kaupunkimittauksiin perustuva kartta. Tähän Lars Forsellin vuonna 1696 laatimaan ja Nils Avanderin vuonna 1707 uudistamaan kaupunkimittaukseen on merkitty kadut, tori, numeroidut tontit ja kaupungin julkisia rakennuksia. Eri neljänneksiin eli kaupunginosiin kuuluneet tonttien rajat on merkitty omilla väreillään. Kaupunkimittaukseen on Niels Avander lisännyt kuvauksen ja luettelon tonttien omistajista.⁹ Helsinkiä kuvaavat 1700-luvun kartat esittelevät lähinnä linnoitussuunnitelmia. A. E. Göten vuoden 1763 kaupunkimittaukseen on esitetty Helsingin linnoitussuunnitelma ja sen tuomat muutokset katulinjoihin ja tonttien kokoihin sekä muotoihin.¹⁰ Vuoden 1809 asemapiirustukseen on merkitty edellisen vuoden tulipalossa tuhoutuneet korttelit ja tontit. Piirustuksesta on Kansal-

lismuseon kokoelmissa kopio, johon on lisätty tiedot tuhoutuneiden tonttien omistajista ja rakennuksista.¹¹ Helsingin uusi asemakaava vahvistettiin Johan Albrecht Ehrenströmin suunnitelman mukaan vuonna 1812. Sekä uusi että vanha asemakaava on esitetty samassa A. F. Granstedtin vuonna 1823 kopioimassa kartassa.¹² Korttelissa sijainneesta Helsingin ensimmäisestä kivirakennuksesta on säilynyt myös rakennuspiirustukset.¹³

Selvityksen historiallähteinä on käytetty vuonna 1950 julkaistuja Helsingin kaupungin historia -teoksia. Tonttien asukkaista on tietoja asemakaava-arkkitehti Berndt Aminoffin kokoamassa tonttikortistossa, jota säilytetään Helsingin kaupunginarkistossa. Tonttikortisto noudattaa kaupungin vanhaa korttelijakoa. Käsin kirjoitetut tiedot kattavat ajanjakson 1600-luvun lopulta 1800-luvun alkupuoliskolle. Kortistoon on liitetty myös rakennuspiirustusten kopioita.¹⁴ Helsingin kaupungin-museo on julkaissut ns. Burgmanin talosta kirjan vuonna 2007. Teos valottaa laajasti valtioneuvoston korttelissa sijainneen rakennuksen arkeologisia tutkimuksia, sen asukkaiden ja koko korttelin historiaa.¹⁵

Korttelin maankäytön historiaa ja keskeisiä rakenteita kartoittaa kaksi vuonna 2019 valmistunutta Arkkitehtitoimisto Okulus Oy:n laatimaa rakennushistoriaselvitystä, jotka esittelevät korttelin rakennushistoriaa 1800-luvun alusta nykypäivään asti.¹⁶ Lähdeaineistona on lisäksi käytetty Helsingin kaupunginmuseon ja Museoviraston 1900-luvun valokuvia ja piirustuksia sekä Helsingin kaupungin karttapalveluun tallennettuja ilmakuvia. Selvitys arkeologisista tutkimuksista koskee ajanjaksoa 1640-luvulta vuoteen 1800. Tonttien ja niiden rakennusten myöhempiä vaiheita on käsitelty edellä mainituissa rakennushistoriaselvityksissä.

Nyt tehdyssä selvityksessä on käytetty pohjakarttana Helsingin kaupungin kantakarttaa, johon arkeologiset tutkimukset ja säilyneisyys merkittiin. Pohjakartan taustalle asemointiin myös mittauksiin perustuva historiallinen kartta-aineisto. Ensin asemointiin vuoden 1817 A. Kocke ja A. Ehrenströmin asemapiirustus, johon oli merkitty sekä vanha tonttijako että uudet korttelit ja tontit. Tämän avulla pystyttiin asemoimaan 1690-luvun lopulle ja 1700-luvulle ajoittuvat kartat.

Helsingin kaupunki siirtyi joulukuussa 2012 käyttämään valtakunnallista ETRS-GK25-tasokoordinaatistoa ja N2000- korkeusjärjestelmää. Ero aikaisempaan korkeusjärjestelmään on noin +30.5 cm.¹⁷ Tässä selvityksessä on ennen vuotta 2012 valmistuneissa raporteissa mainitut korkeudet muutettu N2000-järjestelmään. Tiedossa olevat aikaisemmat arkeologiset tutkimukset on esitetty tontin arkeologisia tutkimuksia käsittelevän luvun lopussa.

Kulttuurikerrosten ja rakenteiden säilyneisyyttä arvioitiin käyttäen apuna historiallista lähdeaineistoa, rakennushistoriaselvitysten tietoja korttelin maanalaisista tiloista, kunnallis- ja talotekniikkakaivantojen sijaintitietoja, aikaisempia arkeologisia havaintoja ja maankäytöstä kertovia valokuvia. Arviodut alueet on määritelty kahteen luokkaan: Todennäköisesti säilyneet alueet ja mahdollisesti säilyneet alueet. Näillä alueilla on vielä arvioitu olevan tutkimuksellisesti kiinnostavia maakerrostumia ja rakenteita. Säilyneisyysarviot on esitetty tontin arkeologisia tutkimuksia käsittelevän luvun lopussa. Rakennushankkeiden koskiessa näitä alueita, tulee varautua arkeologisiin tutkimuksiin. Tuhoutuneeksi arviodut alueet ovat säilyneisyyskaaviossa jätetty ilman merkintää.

KALLIOISESTA NIEMESTÄ VALTAKUNNAN PÄÄKAUPUNGIKSI

KAUPUNGIN SIIRTO VIRONNIEMELLE 1640-LUVULLA

Helsingin kaupungin siirtoa Vanhankaupunginlahdelta suunniteltiin 1630-luvun lopulla ensin Santahaminaan ja tämän jälkeen Sörnäisten niemelle. Hyvistä satamistaan huolimatta molemmat alueet osoittautuivat uudelle tapulikaupungille sopimattomiksi. Helsingin kaupunki päätettiin rakentaa vuonna 1640 Kluuvinlahden ja Kruunuvuorenselän välissä olevalle Vironniemelle.¹⁸ Uusi kaupunki sai privilegionsa jo vuonna 1639 kuningatar Kristiinalta. Sen myötä uudet asukkaat vapautettiin 12 vuodeksi leivinuunirahoista, pikkutullista, oluen ja paloviinan valmistusverosta sekä kaikista muista porvarien rasituksista ja velvoituksista.¹⁹ Verovapauksilla pyrittiin vauhdittamaan porvareiden muuttoa uudelle paikalle siirrettyyn kaupunkiin, jonka rakentaminen käynnistyi vuonna 1642. Suurin osa porvareista muutti vasta vuonna 1646 Vironniemelle. Apua julkisten rakennusten rakentamiseksi kaupunki sai kruunulta, joka myönsi puolet Helsingistä kerätyistä sakkorahoista ja osan perintöveroista rakennuskustannuksiin. Vasta siirretyn kaupungin tilannetta ei helpottanut vuonna 1654 syttynyt tulipalo, joka tuhosi lähes $\frac{3}{4}$ kaupungin rakennuskannasta. Asuintalojen (42 kpl) lisäksi tuhoutui kaupungin kirkko, maaherran residenssitilo, raatihuone ja tiilitehdas.²⁰ Tulipalo tuhosi myös nykyisen korttelin nro 1 eteläosaa.²¹

Kaupungin siirtäminen uuteen paikkaan edellytti tonttien mitaamista maastoon. Maanmittari Olaus Rudbeckius oli jo aiemmin lähetetty Sörnäistenniemelle paaluttamaan kaupungin tontteja.²² Kaupungin paikan varmistuttua laati Vironniemen ensimmäisen kaupunkisuunnitelman Uudenmaan maanmittari Hans Hansson vuonna 1645.²³ Suurvalta-ajan ruutuasemakaavan mukaisesti niemeä

Helsingin asemakaavasuunnitelman on laatinut todennäköisesti maanmittari Hans Hansson vuonna 1645. Nykyisen korttelin nro 1 alue on korostettu suunnitelmaan sinisellä värillä. Päiväämätön ja allekirjoittamaton kopio KrA040612016101.

halkoneen katuverkoston väliin jäi suorakaiteen- ja neliömuotoiset korttelit. Suunnitelmassa ei tonttijakoa ole esitetty. Kallioiset mäet jäivät kaavoittamatta.²⁴ Hanssonin laatimasta korttelijaosta toteutui ainoastaan 1600-luvun torin ja kirkkomaan välinen kortteli sekä osa nykyisestä Aleksanterinkadun ja Pohjoisesplanadin välisestä alueesta.²⁵

Nykyisen korttelin nro 1 pohjoisosa oli kallioista mäkeä, joka J. U. Ekvallin vuonna 1808 laatimassa Helsingin kaupunkimittauksessa on merkitty aina korttelin puoliväliin asti ulottuvaksi. Kallion eteläosaa kutsuttiin Kellotapulien kallioksi (Klockstapel Berget) tai Kellovuoreksi. Kallion pohjoisosa sai nimen Kouluvuori (Skolberget) paikalle myöhemmin rakennetun koulurakennuksen mukaan.²⁶ Korttelin eteläosa oli alun perin heinää kasvavaa rantahietikkoa.²⁷ Kallioiden välissä oli notkopaikkoja, jonne vesi helposti kertyi.²⁸ Kortteli sijaitsi kaupungin keskustassa torin itäpuolella. *Kalastajamäen neljänneksen* kuuluneen korttelin pohjoispuolella oli *Suon neljännes* ja torin länsipuolella *Kluuvin neljännes*. Torin lounaisosassa alkoi *Länsitullin neljännes*, joka ulottui Kluuvinlahden ja Kruunuvuorenselän väliselle kapealle kannakselle asti. Meren rannalla sijainneen Kalastajamäen neljänneksessä oli suojaista lahti, jonne kaupungin satama perustettiin.²⁹

KAUPUNKI 1600- JA 1700-LUVUILLA

Helsingin isoavihaa vanhempi kaupunkialue oli tiiviisti rakennettua. Torin ympäristö oli arvostettu alue, jossa varakkailla porvareilla oli muita suuremmat tontit. Nykyisen korttelin nro 1 alue oli jaettu kahdeksaan tonttiin. Osa korttelin länsiosasta on kuulunut torialueeseen. Tonttijako pysyi muuttumattomana 1800-luvun alkuun asti lukuun ottamatta pieniä tontteja, jotka liitettiin isonvihan jälkeen muihin tontteihin. Katujen varsilla sijainneista tonteista pienimmät olivat pinta-alaltaan vain 70–98 m² ja suurimmat tontit 1090–1392 m². Tontit olivat suorakaiteen muotoisia lukuun ottamatta kahta suurinta tonttia, jotka sijaitsivat kadun kulmassa.³⁰ Korttelin tonteista suurin osa oli pinta-alaltaan

Vielä 1800-luvun alussa Vironniemen maisemaa hallitsivat kallioiset mäet. Vasemmassa laidassa näkyy raatihuoneen takana triviaalikoulu ja kellotapuli. Niiden alapuolella on muutamia puurakennuksia nykyisen Aleksanterinkadun varrella. Oikeassa laidassa on Ulrika Eleonooran puukirkko. Senaatintorin alue 1800-luvun alussa arkkitehti C. L. Engelin ikuistamana. HKM XXVII-7.

suurempia kuin Helsingin kaupungin tonttien keskipinta-ala, joka oli ennen isoavihaa noin 444 m² ja vuosina 1748–1776 noin 550 m².³¹

Isonvihan aikana venäläisiä pakenevat ruotsalaisjoukot polttivat kaupungin vuonna 1713 ja kaupunki lähes autioitui.³² Rauhan solmimisen jälkeen, vuonna 1721, venäläisten jälkeensä jättämä kaupunki oli Uudenmaan maaherra Stierncrantzin havainnon mukaan sekavasti ja epäsäännöllisesti rakennettu.³³ Kalastajamäen neljänneksen tuhoista tiedetään, että venäläiset olivat osittain korjanneet tulipalossa vaurioitunutta Burgmannin taloa ja käyttäneet sitä makasiinina, joka rauhan jälkeen toimi muutaman vuoden kruununviljavarastona.³⁴ Ison vihan jälkeen rakennettiin torin ja Kellovuoren väliin kruunulle kuuluva päävahdin rakennus, josta johti tie tonttien välistä kellotapulille. Rakennus oli huonossa kunnossa venäläismiehityksen jälkeen vuonna 1744.³⁵

Merkittävin isonvihan aikana venäläisten pystyttämä rakenne oli

Helsingin ensimmäinen säilynyt kaupunkimittaus on vuodelta 1696 ja ote samasta kartasta. Kartta on uudistettu vuonna 1707. Kaupungin neljännekset eli kaupunginosat on kartassa osoitettu eri väreillä. Nykyisen korttelin nro I alue on korostettu sinisellä värillä. RA420571:02:0027:00001.

maalinnoitus, jonka sisäpuolelle jäi nykyinen valtioneuvoston linnan kortteli. Rauhan solmimisen jälkeen sai linnoitus purkuluvan syksyllä 1724, jolloin Helsingin jälleenrakennus pääsi varsinaisesti käyntiin. Uudet rakennukset pystytettiin vanhoille tonteille. Katulinjat mitattiin uudelleen ja korttelijako säilyi entisellään.³⁶ Paloturvallisuuden lisäämiseksi kiellettiin vuonna 1728 savusaunojen ja mallassaunojen rakentaminen muiden rakennusten joukkoon. Vuosittain määrättiin tehtäväksi savupiippujen, tulisijojen ja kattojen tarkastukset.³⁷ Tästä huolimatta tuli pääsi tekemään aika ajoin tuhojaan yksittäisillä tonteilla. Pormestari Wetterin omistama kivitalo paloi joulukuussa 1730. Tuhon laajuudesta ei ole säilynyt tietoa. Kaupungissa vuonna 1761 riehunut tulipalo sytytti kellotornin katon palamaan, mutta se saatiin sammutettua. Muu osa nykyisen valtioneuvoston korttelista säästy tulipalolta.³⁸

Pikkuvihan jälkeen laati everstiluutnantti Ehrensvärd Helsingin puolustusta koskevat suunnitelmat, jotka hyväksyttiin vuonna 1749.³⁹ Helsingin edustan saarille rakennettavan Viaporin merilinnoituksen lisäksi suunnitteilla oli kaupungin ympärille rakennettava maalinnoitus.⁴⁰ A. E. Göten vuoden 1763 kaupunkimittauksessa on esitetty Helsingin linnoitussuunnitelma ja sen tuomat muutokset katulinjoihin ja tonttien kokoihin sekä muotoihin.⁴¹ Suunnitelmassa kortteli olisi jäänyt linnoituksen sisäpuolelle. Muutokset eivät toteutuneet nykyisen korttelin nro 1 osalta. Vuoden 1761 tulipalossa tuhoutuneet tontit, jotka tarvittiin linnoituksen tarpeisiin, tuli vaihtaa tai myydä. Muille tonteille sai palossa tuhoutuneiden tilalle rakentaa vain kivitaloja.⁴² Kaupunkilaisia ei houkuttanut ylimääräinen rakennusapu, joka oli luvattu linnoituslaitteiden viereen rakentaville. Intoa todennäköisesti laimensi rakennusmääräykset, joiden mukaan rakennusten alimmainen kerros oli holvattava ja linnoitusta vasten tulevat seinät oli tehtävä erityisen vahvoiksi. Kaiken kaikkiaan linnoitussuunnitelmat vaikuttivat hyvin vähän kaupungin asemakaavaan. Sen sijaan linnoitustyöt toivat alueelle runsaasti työväkeä ja sotilaita, mikä lähes kaksinkertaisti kaupungin väkimäärän.⁴³

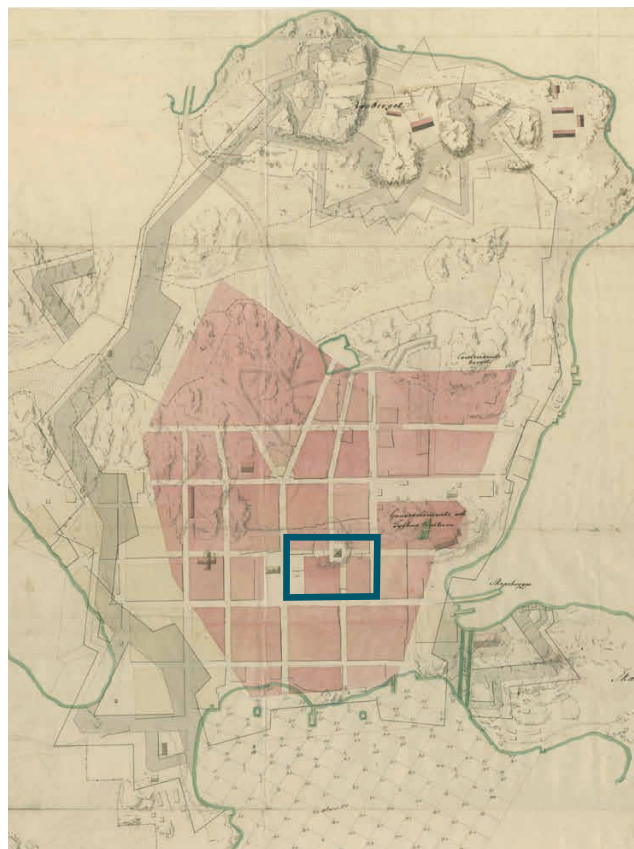
Kaupungin neljänneksistä käytettiin 1700-luvun puolivälin jälkeen pääilmansuunnan mukaisia nimityksiä. Kalastajamäen neljänestä kutsuttiin nyt *Pohjoiseksi neljännekeksi*. Siihen kuuluivat kaikki Hämeenkadun (nykyisen Snellmaninkadun) ja Suurkadun (nykyisen Aleksanterinkadun) väliset alueet. Pohjoisessa neljänneksessä oli 132 rakennettua tonttia vuonna 1757, kun koko kaupungissa oli rakennettuja tontteja yhteensä 326. Vuonna 1777 Pohjoisessa neljänneksessä oli tontteja 144, joista yksi oli autiotontti eli rakentamaton.⁴⁴

Nykyisen korttelin nro 1 alue rajautui lännessä toriin, jonka reunasta johti leveä kuja kalliomäelle. Korttelin eteläpuolella kulki kaupungin pääkatu, Kluuvinlahdelta satamaan johtanut Suurkatu. Kadulta kuljettiin kapeaa, myöhemmin Koulukujaksi nimettyä katuä pitkin kalliomäelle. Idässä kortteli rajautui pohjois-eteläsuuntaiseen, Vuorikaduksi (Berggatan) kutsuttuun katuun. Sen linjaus nykyisen korttelin nro 1 kohdalla vastaa nykyistä Ritarikatua. Korttelin pohjoispuolella sijainnut katu, jota 1700-luvun lopulla kutsuttiin Koulukaduksi, oli rajana Suon ja Kalastajamäen neljänneksille. Kadun torinpuoleinen linjaus noudatti nykyistä Hallituskadun linjausta, mutta nousi nykyisen Arppeanumin rakennuksen jälkeen ylemmäs kohti pohjoista.⁴⁵ Katujen ylläpito kuului tonttien omistajille. Jokaisen tuli huolehtia siitä kadun puolikaan osasta, jossa oma tontti sijaitsi.⁴⁶ Katujen kiveämisestä oli annettu määräys jo vuoden 1619 säädöksessä.⁴⁷ Vain osa Helsingin kaduista oli kivetty 1720-luvun lopulla. Vielä seuraavalla vuosikymmenellä mainitaan, että suuri osa kaduista oli kiveämättömiä ja niin upottavia, että niillä oli keväisin ja syksyisin vaikea kulkea.⁴⁸

Kaupunkikuvaan vaikuttivat tonttien rakennusmääräykset. Helsingissä sai kadulle päin rakentaa vain asuintaloja. Kieltoa rikottiin vielä 1720-luvun lopulla.⁴⁹ Raastuvankokous antoi vuonna 1744 määräyksen tonttien aitaamiseksi lauta-aidalla. Aitaamattomia tontteja oli erityisesti Hämeenkadun varrella torin pohjoispuolella.⁵⁰ Kaupunkilaisten asuinrakennukset ja pihapiirien talousrakennukset olivat enimmäkseen

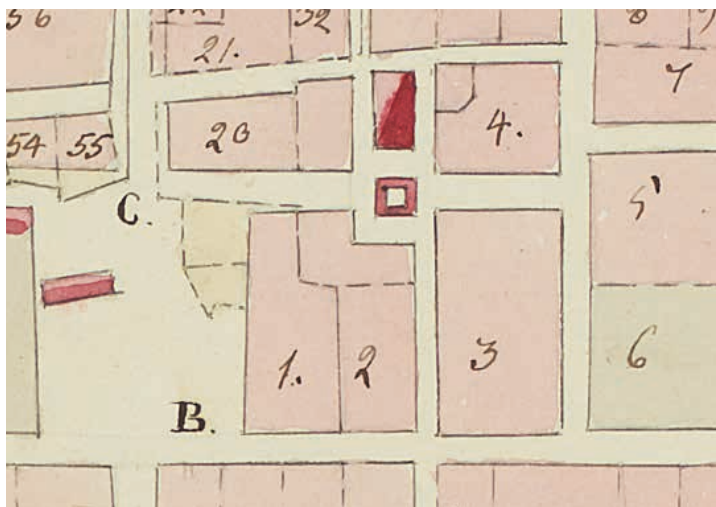
Venäläisten Helsinkiin isonvihan aikana rakentama maalinnoitus 1720-luvulla ennen kuin se purettiin. Nykyisen korttelin nro I alue sijaitsee linnoituksen keskellä. KrA040612016099.

Augustin Ehrensvärdin vuonna 1749 allekirjoittama Helsingin linnoitussuunnitelma olisi ollut toteutuessaan venäläisten rakentamaa linnoitusta suurempi. KrA040612016031.

Linnoituksen rakentaminen olisi nykyisen korttelin nro I osalta merkinnyt muutoksia, jotka on esitetty A. E. Göten vuoden 1763 kaupunkimittauksen päälle. KrA040612016057.

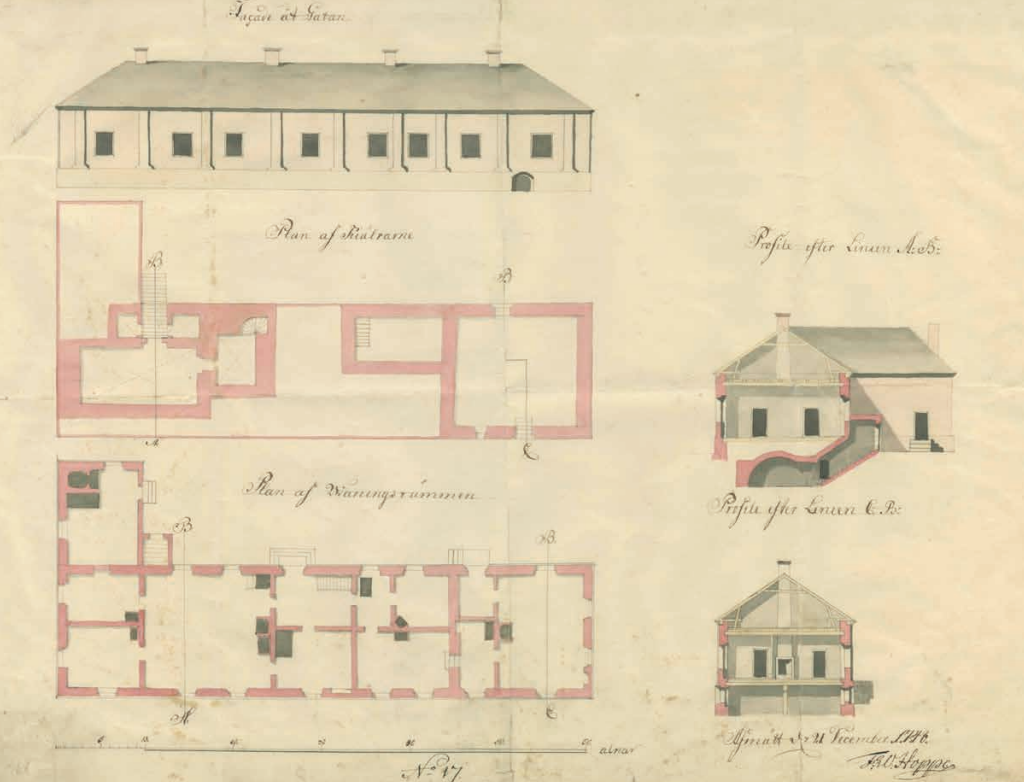

Vuoden 1763 kaupunkimittaukseen on merkitty tonttien uudet numerot ilmeisesti vasta 1700-luvun lopulla. Nykyinen korttelin nro 1 alue on korostettu sinisellä värillä. Saman kartan otteesta näkyy korttelin eteläpuolella oleva triviaalikoulun rakennus ja kellotorni. UUB55616.

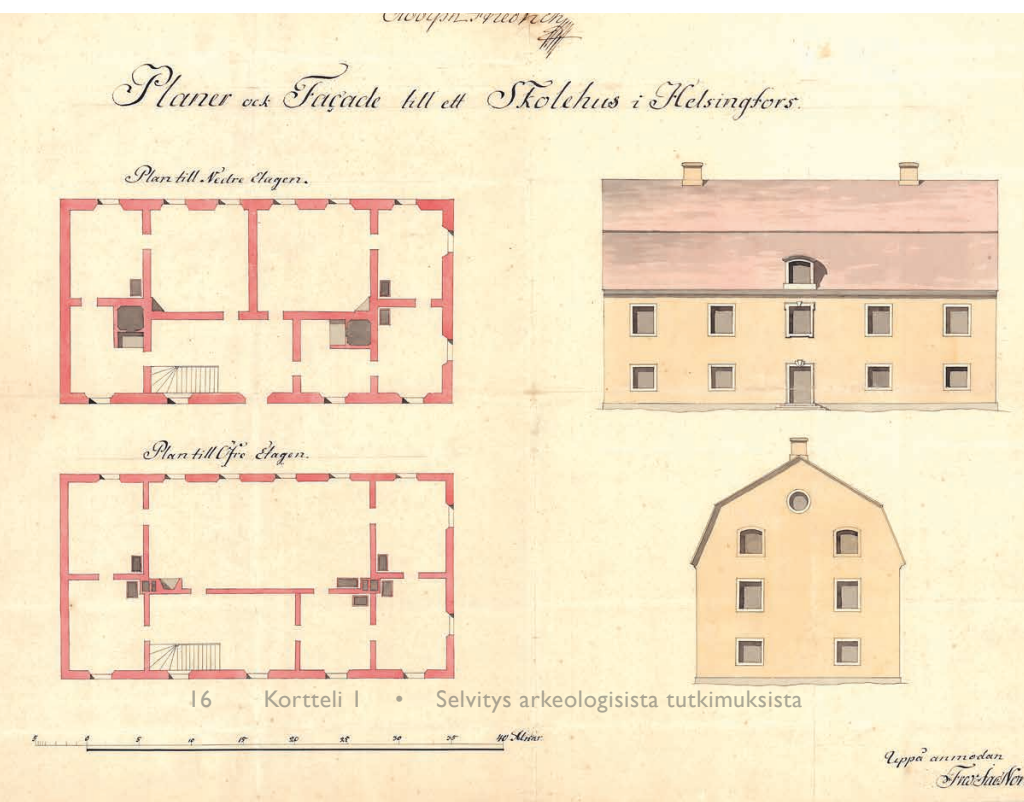
puurakenteisia 1800-luvun alkupuoliskolle asti. Yksikerroksisissa, turvetai malkakattoisissa rakennuksissa oli tavallisesti vain muutama huone. Suurkadun (nykyinen Aleksanterinkatu) varrella, torin lähistöllä oli muutamia yksityisten omistamia kivitaloja.⁵¹ Puutalojen maalaaminen yleistyi 1750-luvulla.⁵² Samoihin aikoihin annettiin määräys talojen merkitsemisestä kilvellä, jossa oli tontin numero. Määräystä noudatettiin hitaasti, sillä ensimmäiset maininnat talojen numeroinnista ovat vasta vuodelta 1766.⁵³

Kaupungin ensimmäisen kivitalon rakennutti raatimies Torsten Burgman asuintalokseen ja kauppapuodikseen 1690-luvulla. Suurkadun varrella, nykyisen korttelin nro 1 kaakkoiskulmassa, sijainneen tiilirakenteisen ja yksikerroksisen talon julkisivu oli kadulle päin. Rakennuksen kellarissa toimi ilmeisesti vaate- ja rihkamapuoti. Taloa varten joutui raatimies Burgman ottamaan suuren lainan. Hänen kuolemansa jälkeen pankki huutokauppasi talon vuonna 1712. Tuolloin talon osti pormestari Tammelin. Isossaviahassa vaurioituneen talon

Helsingin ensimmäisestä kivistalosta on linnoitusupseeri Fredric Hoppen piirustus vuodelta 1748. Talon rakennutti pormestari Burgman. Rakennuksessa oli kellarikerros ja asuinkerros. Siipirakennuksessa oli keittiö tai leivintupa, jonne oli pihalta oma sisäänkäynti. KrA040612016025.

Kaksikerroksinen, mansardikattoinen koulurakennus valmistui 1750-luvulla. Nordencrutzin suunnitelmapiirustus vuodelta 1755, HKM866:1.

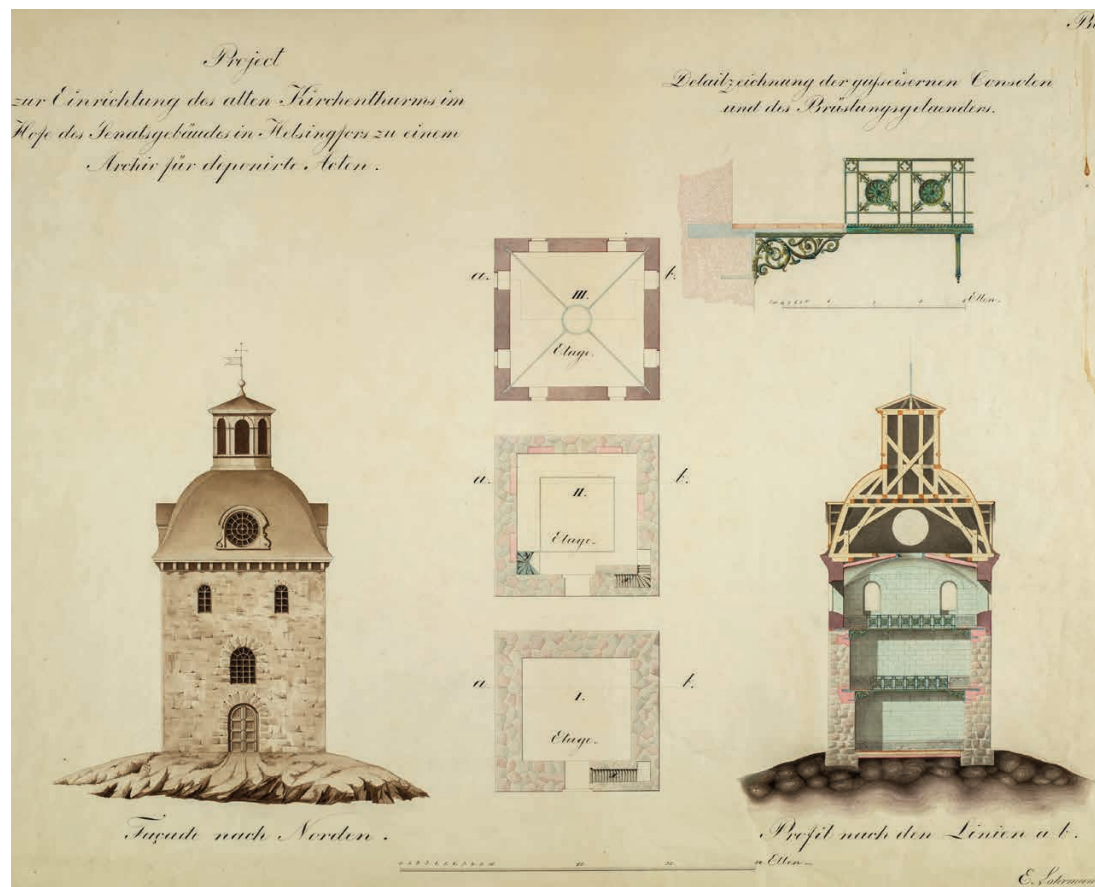
hankki vuonna 1724 pormestari Abraham Wetter, joka kunnosti sen asuinkäyttöön.⁵⁴ Yksikerroksisessa ja lautakattoisessa kivistalossa oli 1730-luvulla 11 huonetta, kaksi kellaria ja pakkahuone. Pihapiirissä oli aittoja, talli, heinäaitta ja vaunuliiteri.⁵⁵ Wetterin perikunta myi talon pikkuvihan jälkeen syksyllä 1743.⁵⁶

Burgmanin kivistalo ostettiin vuonna 1752 maaherran virka-asunnoksi. Tällöin linnoitusupseerien johdolla sotamiehet korjasivat ja laajensivat rakennusta. Kesällä 1756 valmistuneeseen taloon muutti lääninkanslia ja vuonna 1757 lääninkonttori.⁵⁷ Tonttia oli laajennettu jo vuonna 1755 lunastamalla sen pohjoispuolella sijainnut raatimies Hueckin tontti (nro 143) hänen konkurssipesältään. Tontilla sijainneessa rakennuksessa oli vuokralla lääninhallitus. Tontit oli yhdistetty ja niiden länsipuolella sijainnut umpikatuna ollut Koulukuja oli avattu.⁵⁸ Maaherran virka-asunnon molemmissa päissä oli siivet pihalle päin. Rakennuksen kadunpuoleisen julkisivun pituus oli noin 36 metriä ja leveys lähes yhdeksän metriä. Siipirakennusten kohdalla rakennus oli 16 metriä leveä. Kadunpuolelle tehtiin rakennukseen sisäänkäynti. Aikaisemmin rakennukseen kuljettiin pihan puolelta. Taloon rakennettiin toinen kerros, joka toimi maaherran yksityisasuntona.⁵⁹ Virkatalon alakerrassa oli kolme lääninkanslian huonetta, joissa kahdessa oli tulisija. Portaikon toisella puolella sijaitsi lääninkanslian sali ja toisella puolella kamari. Alakerrassa oli myös maaherran asuntoon kuuluvat leipomotupa, keittiö ja kaksi palvelijahuonetta.⁶⁰ Vuonna 1764 tontin itäisivulle rakennettiin lähes 42 metriä pitkä tallirakennus, jossa oli tallirengille kamari. Rakennuksen eteläosassa oli aitta ja sen alla kellari sekä pohjoisosassa käymälät. Rakennus sijaitsi Vuorikadun (nykyisen Ritarikadun) varrella. Lisäksi tontilla sijaitsi laudoista tehty puuliiteri.⁶¹ Läänin maaherran asuinpaikka siirtyi Hämeenlinnaan vuonna 1776. Hänen entinen virkatalonsa siirtyi Suomen armeijan ylipäällikön virka-asunnoksi.⁶²

Kaupunkiin oli perustettu triviaalikoulu jo vuonna 1641.⁶³ Torin

laidalla sijainnut koulurakennus rakennettiin kokonaan uudelleen tai korjattiin perusteellisesti vuoden 1654 palon jälkeen. Yksikerroksinen puurakennus purettiin 1690-luvun alussa ja tilalle rakennettiin uusi puurakenteinen koulu. Molemmissa koulurakennuksissa oli eteinen ja kaksi huonetta.⁶⁴ Linnoitusupseeri Karl Nordencreutzin suunnittelema uusi triviaalikoulu rakennettiin vuosina 1755–1759. Kaksikerroksinen kivirakennus oli mansardikattoinen.⁶⁵ Rakennus sijaitsi osittain nykyisen Hallituskadun ja korttelin nro 1 alueella, Kouluvuoreksi kutsutun mäen päällä.⁶⁶ Rakennuksen pohjakerroksessa oli rehtorin ja konrehtorin asunnot. Seuraavassa kerroksessa oli 13 metrin pituinen koulusali, pienempi kouluhuone ja opettajille varatut neljä päätykamaria, joissa oli kaakeliuunit.⁶⁷

Triviaalikoulun eteläpuolella oli 1700-luvun alussa rakennettu kellotorni.⁶⁸ Isonvihan jälkeen kellotornia käytettiin ruutikellarina. Siitä oli jäljellä kivinen alaosa, koska kelloja kannatteleva puinen yläosa oli palanut. Tornia korjattiin useaan otteeseen, mutta lopullisen korkeutensa se sai vuonna 1746. Korotetun nelikulmaisen kivimuurin yläosa rakennettiin hirrestä. Tornissa oli barokkimainen kaareva katto lyhtyneen ja kahdeksan aukkoa, joista palovahdit pystyivät tarkkailemaan kaupunkia. Torniin asennettiin kirkonkellojen yläpuolelle tornikello.⁶⁹ Kellotorni huutokaupattiin poistettavaksi vuonna 1844. Ennen sitä arkkitehti Lohrmann laati suunnitelman kellotornin muuttamisesta arkistoksi. Suunnitelmaa ei kuitenkaan toteutettu.⁷⁰ Kellotapuli oli paikalla aina vuoteen 1859 asti. Tuolloin se korvattiin pienellä kivirakennuksella, jossa ilmeisesti hyödynnettiin tornin kivistä alaosaa. Paikalle rakennettiin myöhemmin Senaatin kirjapaino.⁷¹

Kellotornin muutospiirustukset arkistoksi vuodelta 1841. Lohrmann, Museoviraston arkisto KYP91410227.

Helsingin asemapiirustukseen on merkitty harmaalla värillä vuonna 1808 tulipalossa tuhoutuneet alueet. Tulipalo levisi nykyisen korttelin nro I alueelle. Se on korostettu asemapiirustukseen sinisellä värillä. Piirustus vuodelta 1810, KA Helsinki 29/2D.

SUOMEN PÄÄKAUPUNKI JA UUSI ASEMAKAAVA

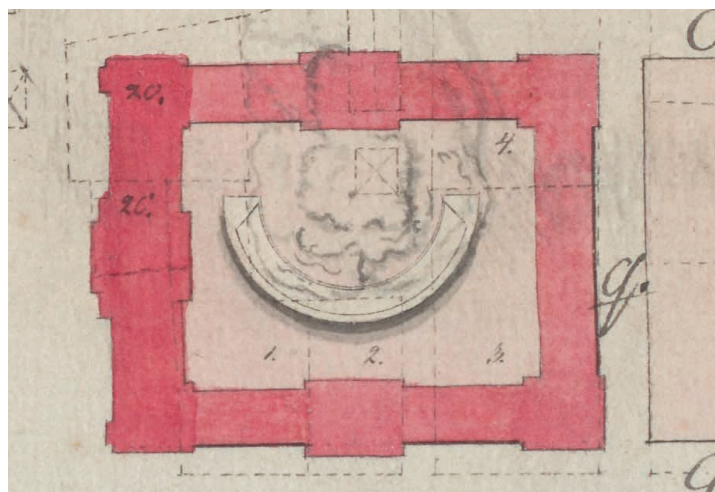
Marraskuussa 1808 syttynyt tulipalo tuhosi kaupungin itä- ja eteläosien rakennuskannasta neljäsosan ja noin kolmasosa asukkaista menetti kotinsa. Kaupungin asuntopulaa lisäsi venäläiset sotajoukot, joiden majoittamiseen kaupunkilaiset joutuivat osallistumaan.⁷² Tulipalo ulottui nykyiseen valtioneuvoston linnan kortteliin asti. Korttelin koilliskulmassa sijainneen tontin kaikki puurakennukset paloivat. Samoin tuli tuhosi Suurkadun (nykyisen Aleksanterinkadun) varrella sijainneen tontin puurakennuksia. Ylipäällikön talo vaurioitui tulipalossa ja sen rauniot purettiin pois kadun leventämisen yhteydessä. Koulurakennus ja kellotapuli sekä torin laidalla olleen tontin rakennukset säästyivät pahimmilta vahingoilta.⁷³

Suomen alue liitettiin Venäjään ja vuonna 1812 Helsingistä tuli suuriruhtinaskunnan pääkaupunki. Tulipalo ja pääkaupungin siirto mahdollistivat uuden asemakaavan laatimisen. Johan Albrecht Ehrenströmin laatima asemakaava vahvistettiin vuonna 1812. Ruutuasemakaava ulottui nyt koko Vironniemelle. Sen kalliomäet hyödynnettiin kaavoittamalle niille tontteja. Uusia katulinjoja louhittiin kallioiden läpi ja notkopaikkoja täytettiin maalla. Kaupungin luonnontilaiset rannat linjattiin katujen tapaan suoriksi. Korttelit saivat uudet numerot ja nimet, jotka vahvistettiin vuonna 1820. Uudelleenrakentamiskomitean toiminnan loppuajana 1820-luvulla Helsinki jaettiin kuuteen kaupunginosaan, mutta jako vahvistettiin vasta 1836.⁷⁴

Torin ympärille alettiin suunnitella suuriruhtinaskunnan uutta pääkaupunkia varten julkisia rakennuksia. Torin varteen rakennettiin arkkitehti C. L. Engelin suunnittelema luterilainen kirkko, päävartio ja yliopistorakennus. Torin itäpuolen kortteli käsitti vain yhden tontin, johon yhdistettiin kahden aikaisemman korttelin tontit lähes kokonaan ja kortteleiden välissä sijainnut Koulukuja ja kellotorni sekä osa koulun tontista. Vuonna 1808 tulipalossa vaurioituneet rakennusten jäännökset purettiin viimeistään vuonna 1817, kun uudelleenrakentamistoimikunta lunasti tontit käyttöönsä. Engel suunnitteli paikalle

hallinnonkeskuksen, Senaatintalon.⁷⁵ Korttelin pohjoisosassa sijainnut triviaalikoulu huutokaupattiin vuonna 1841 pois purettavaksi. Vanhasta rakennuskannasta viimeisenä purettiin kellotorni vasta vuonna 1850-luvulla.⁷⁶

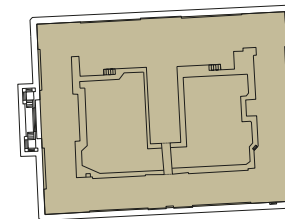
Korttelin eteläpuolella sijainnutta kaupungin vanhaa pääkatua, Suurkatua levennettiin noin 7,7 metriä pohjoiseen päin ja sen nimeksi tuli Rauhankatu. Katu tunnettiin 1800-luvun alussa myös nimillä Kuninkaankatu ja Pitkäkatu (Långa gatan). Vuonna 1836 kadun nimi muutettiin nykyiseksi Aleksanterinkaduksi. Korttelin itäpuolella kulkenut Vuorikatu sai nimen Ritarikatu. Sen linjaus pysyi samana tontin kohdalla. Pohjoispuolella kulkeneen Koulukadun linjausta oikaistiin ja kadun nimeksi muutettiin Linnankatu.⁷⁷ Katu sai vuonna 1836 nimen Hallituskatu.⁷⁸

Helsingin uuden asemakaavan pohjalle on merkitty vanhat korttelit ja tontit. Korttelin tonteista muodostettiin yksi tontti, jonne vuonna 1818 alettiin rakentaa Senaatintaloa. Nykyisen tontin alue on korostettu asemapiirustukseen sinisellä värillä. Piirustus ja ote siitä ovat vuodelta 1820, KA Helsinki 158.

TONTTI NRO 4

TONTIN ASUTUSHISTORIA

Nykyinen tontti nro 4 kuului 1600-luvulla Kalastajamäen neljännekseseen. Sen pohjoispuolella kulki itä-länsisuuntainen katu, joka oli Suon neljänneksen ja Kalastajamäen neljänneksen raja. Kadun eteläpuolella sijaitsi neljä tonttia, jotka oli merkitty numeroilla 144, 145, 146 ja 147. Keskellä korttelia sijaitsi kallion päällä kellotorni, josta mäki oli saanut nimen Kellovuori. Tornin itäpuolella oli Vuorikadun (nykyisen Ritarikadun) varrella Magnus Crantzin omistama tontti numero 143. Petter Sundzin (122) ja raatimies Johan Burtzin (147) tontit rajautuivat toriin. Korttelin eteläpuolella kulki kaupungin tärkein, Suurkaduksi (nykyinen Aleksanterinkatu) nimetty katu. Sen varrella sijaitsivat Petter Sundzin (122) kulmatontin lisäksi Johan Sralborgzin lesken (123) ja raatimies Torsten Burgmanin (124) tontit. Korttelin suurimmat, yli 1000 m²:n laajuiset tontit olivat raatimiesten omistamia. Kaupungin pienimpiin tontteihin lukeutuivat palovahti Matzsonin ja Jonas Befwerin tontit, joiden pinta-alat olivat alle 100 m². Korttelin keskiosaa hallitsi kallioinen mäki, jonne johti Suurkadulta, myöhemmin Koulukujaksi kutsuttu, kapea katu. Torin pohjoiskulmassa Johan Burtzin ja Petter Sundin tonttien välissä oli leveä kuja, josta kuljettiin Kellovuorelle.⁷⁹ Raatimiehet Burgman ja Burtz omistivat Kluuvinlahden rannalta peltoa. Burgmanilla oli lisäksi puutarhatontti ja Burtzilla peltoa Suon neljänneksessä.⁸⁰ Molemmat raatimiehet kuuluivat kaupungin varakkaimpien porvarien joukkoon.⁸¹

Pakenevat ruotsalaiset joukot polttivat kaupungin ennen venäläisten maihinnousua vuonna 1713.⁸² Isonvihan aikana tontit jäivät venäläisten rakentaman linnoituksen sisäpuolelle.⁸³ Venäläiset kunnos-

tivat tulipalossa vaurioituneen, raatimies Burgmanin rakennuttaman kivirakennuksen viljavarastoksi. Lisäksi he olivat rakentaneet tontille ulkorakennuksia, jotka purettiin rauhan teon jälkeen.⁸⁴ Vuonna 1721 solmitun rauhan tultua asutettiin alue vähitellen uudelleen. Sen katu- ja tonttijärjestys pysyivät pienin muutoksin samanlaisina kuin ne olivat olleet 1600-luvun lopulla. Raatimies Burgmanin tontti (124) ja Magnus Crantzin tontti (143) yhdistettiin vuonna 1755, ja yhdistetty tontti sai numeron 3. Korttelin pohjoisosan pienet tontit (145 ja 146) hävisivät korttelista.⁸⁵ Uudenmaan jalkaväkirykmentin kapteeni Gustaf Armfeltin inventaariossa vuodelta 1721 mainitaan, että raatimies Burgmanin rakennuttamaa kivitaloa käytettiin kruununmakasiinina.⁸⁶ Tontin nro 3 rakennukset olivat pormestari Wetterin omistuksessa vuodesta 1724 vuoteen 1743 asti. Tontille rakennettiin purettujen rakennusten tilalle uusia talousrakennuksia.⁸⁷

Aikaisemmin *Kalastajamäen neljännekseseen* kuuluneet tontit kuuluivat 1700-luvun lopulla kaupungin *Pohjoiseen neljännekseseen*. Ison- ja pikkuvihan jälkeen tontit saivat uuden numeroinnin.⁸⁸ Suurkadun varren tontit merkittiin nyt numeroilla 1, 2 ja 3. Näistä jälkimmäinen, maaherran virkatalon tontti, ulottui myös Vuorikadun (nykyisen Ritarikadun) varrelle. Korttelin pohjoisosassa oli lännestä lukien torin varrella tontti nro 20, vuonna 1759 rakennettu koulutalo, kellotorni ja tontti nro 4. Tonttien numerointi pysyi samana 1700-luvun lopulta 1810-luvulle asti.⁸⁹

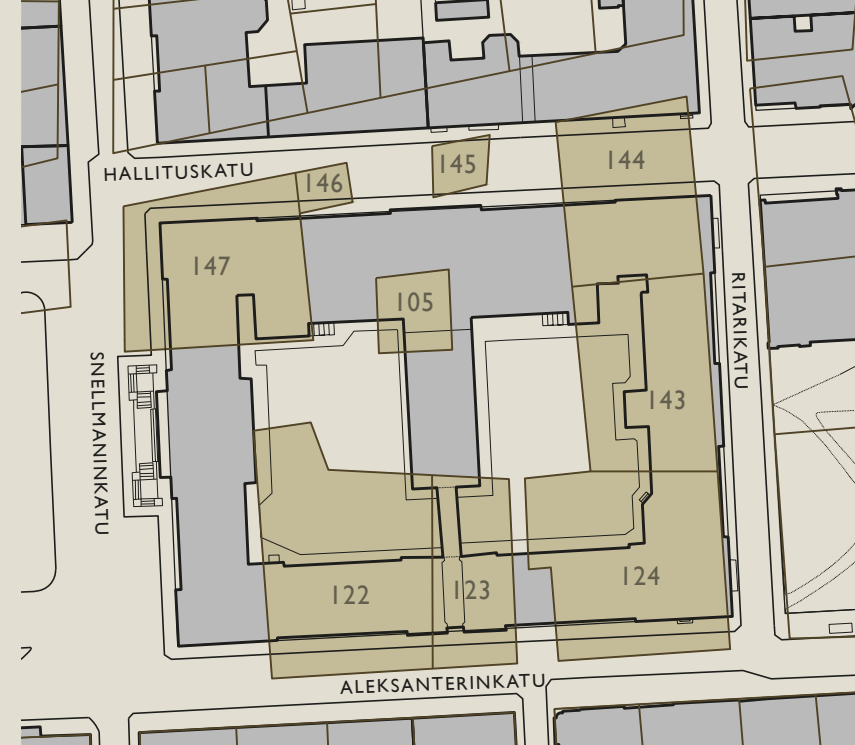
Toteutuessaan Helsingin linnoitussuunnitelmat 1760-luvulla olisivat merkinneet muutoksia korttelin pohjoisosan rakenteeseen.

1696/1707 L. Forsell/N. Avander. RA420571:02:0027:00001.

1763/1790-luku A. E. Göte/ E. L. Fonséen. KRA04061201605.

Helsingin kantakarttaan on merkitty vuosien 1696/1707 tontit, jotka ovat ulottuneet nykyiselle tontille nro 4. Vuoden 1696/1707 kaupunkimittaus, RA420571:02:0027:00001.

Tontit ja niiden omistajat vuosina 1697–1800

1696/1707			1763/1790-luku		1800	
Numero	Omistaja	Pinta-ala	Numero	Omistaja	Numero	Omistaja
105	Kläckstapel	729 m ²	-		1	Handelsman Govenius
122	Petter Sundz gådh	1392 m ²	1	Petter Törneman	2	Handelsman Govenius
123	Johan Sralborgz Enchia	575 m ²	2	Per Schwarts	3	Armeijan ylipäällikön talo
124	Rådman Torsten Burgman	1267 m ²	3	Maaherran residenssi	3	Armeijan ylipäällikön talo
143	Magnus Crantz	901 m ²	3	Maaherran residenssi	4	Källmästare Grönqvist
144	Erick Johansson Brus Kläckringare	891 m ²	4	Kamr. Carlstedts änka	-	-
145	Jonas Befwe	98 m ²	-	-	-	-
146	Mickel Matzson Tornwacktz	70 m ²	-	-	-	-
147	Rådman Johan Burtz	1090 m ²	20	?	20	Handlaren Engström

Suunnitelmassa nykyisen kortteli nro 2:n länsiosan tontit olisivat muodostaneet tontti nro 20:n kanssa oman suorakulmaisen korttelin, joka olisi ulottunut Kellovuoreen asti. Korttelin eteläpuolelle oli suunnitelmassa uusi itä-länsisuuntainen katu. Tontti nro 4 olisi muodostanut nykyisen korttelin nro 2:n itäosan tonttien kanssa oman suorakulmaisen korttelin, joka olisi ulottunut Kellovuoreen asti. Korttelin lounaisosaa olisi hallinnut kaksikerroksinen ja kivistä rakennettu triviaalikoulu. Molempien korttelien eteläpuolelle oli suunniteltu uusi, torin kulmasta alkanut itä-länsisuuntainen katu.⁹⁰

Kaupungissa vuonna 1808 syttynyt tulipalo tuhosi nykyisen Hallituskadun eteläpuolisia tontteja ja kaupungin itäosaa. Pohjoiseen neljännekseen kuuluneella tontilla nro 4 sijainneet, kauppias Cristjersonin omistamat 2-kerroksinen, puurakenteinen asuinrakennus sekä ristikko- ja lautarakenteiset ulkorakennukset tuhoutuivat tulipalossa. Tontin vieressä sijainneet koulurakennus ja kellotorni sekä torin laidalla ollut kauppias Engströmin tontti nro 20 säästyivät tulipalolta. Ainoastaan tontilla sijainneen rakennuksen vesikatto jouduttiin purkamaan. Sen sijaan Suurkadun varrella Goviniuksen tonteilla nro 1 ja 2 sijainneet kaksikerroksinen, puurakenteinen asuinrakennus ja siihen kulmittain ollut makasiini sekä useita aittoja ja ulkorakennuksia tuhoutuivat.⁹¹

Kuvan etualalla valtioneuvoston linnan korttelin itäsiipi, kaakkoispaviljonki ja piha-alueita vuonna 1866. Eugen Hoffers, HKMG680:272.

NYKYTILANNE

Nykyinen kortteli nro 1 muodostui, kun vanhat tontit yhdistettiin koko korttelin kattavaksi yhdeksi tontiksi. Kortteli sai numeron 1 ja nimen Senaatintalo, kun korttelinumerointia muutettiin 1830-luvulla.⁹² Arkkitehti C. L. Engelin suunnittelema rakennuskokonaisuus ei valmistunut hänen elässään.⁹³ Vuonna 1817 alkaneet rakennustyöt saatiin päätökseen vuonna 1900. Nykyisin valtioneuvoston linnana tunnettu rakennus muodostuu Senaatintorille avautuvasta länsisiivestä (1822), Aleksanterinkadun varrella olevasta eteläsiivestä (1824), Ritarikadun varrella sijaitsevasta itäsiivestä (1828 / 1918) ja Hallituskadun puolella olevasta pohjoissiivestä (1853 / 1890 / 1900). Siivet toisiinsa yhdistää kulmissa olevat paviljongit, jotka on nimetty väli-ilmansuuntien mukaan: koillispaviljonki (1845), kaakkoispaviljonki (1824), lounaspaviljonki (1822) ja luoteispaviljonki (1822). Korttelin keskellä on vuonna 1900 valmistunut pihasiipi. Sen ja eteläsiiven välille valmistui vuonna 1952 yhdyssilta.⁹⁴ Rakennukset ovat valtioneuvoston käytössä.

Länsisiiven pohjoinen osa on perustettu kalliolle. Pääportaasta etelään oleva osa on tehty perusmaahan ladotun kiviperustuksen varaan samoin kuin eteläsiipi, jonka perustuksia vahvistettiin jo vuonna 1958 ja uudelleen 1990-luvulla. Länsisiiven kellaritilojen syventäminen huoltotunneleineen valmistui 1990-luvun lopulla. Itäsiiven eteläosa on perustettu uudelleen 70 betonipaalun varaan, mutta rakennuksen pohjoisosa ja koillispaviljonki on rakennettu kallion päälle. Vuosien 1993–1995 aikana päätettiin rakentaa tekninen putkitunneli yhdistämällä vanha tekninen kanaali ja itäsiiven tekniset kellaritilat.⁹⁵ Pohjoissiipi on perustettu louhitulle kalliolle.⁹⁶ Sen länsiosan kellaritilaa (tilat 2193–2207) syvennettiin louhimalla. Väliseinien ja pilareiden kannatus siirrettiin uusille betonipilareille. Vanhoja perustuksia vahvistettiin injektioimalla ja betonivaluilla ennen louhintaa.⁹⁷

Valtioneuvoston linnan pihan jakaa kahteen osaan vuonna 1900 valmistunut pihasiipi, jossa alun perin toimi painotalo. Länsisiiven ensimmäisen kerroksen katokset valmistuivat vuonna 1999. Vanhat

Valtioneuvoston linnan piha-alue vuonna 1937. Pihan länsiosassa oli halkovarasto. HKM261112.

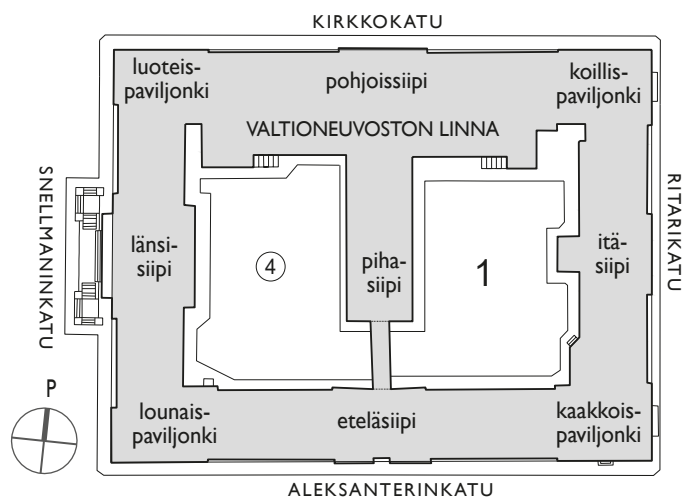
Pihan länsiosassa on nykyisin paitoitusalue.

kiveykset kunnostettiin vuonna 1901 samalla kun kallion tasauksessa laajentunut piha-alue kivettiin. Pihalle tehtiin rakennusten vierustoille jalkakäytävät. Sisäpihojen kiveys uusittiin noppakivillä vuonna 1997.⁹⁸ Pihalle on asennettu viemärit ja rakennusten viereen sadevesiviemärit. Länsisiiven ja pihasiiven välisellä piha-alueella on vanhat sadevesi-putket.⁹⁹ Piha toimii nykyisin paikoitusalueena. Maanpinta on ollut alkujaan kalliota noin 16 metriä eteläsiiven pihan puoleisesta seinästä pohjoiseen.

Keisari Nikolai I piti Senaatintalon pihaa hallinnutta kalliota rumentavana Helsingin vierailullaan vuonna 1830. Engelin samana vuonna laatimassa suunnitelmassa kalliota oli tasattu ja viistetty kulumista suorakaiteen muotoiseksi terassiksi. Koska terassin tekoon ei heti osoitettu varoja, jäi kallio toistaiseksi entiselleen.¹⁰⁰ Kalliota muokattiin 1840-luvun alussa koillisen paviljongin rakentamisen yhteydessä. Tuolloin valmistui Engelin suunnitteleman pihaterassin itäinen kylki. Muutoin jäätiin odottamaan pohjoissiiven rakentamista.¹⁰¹ Pihalle kirjapainoa varten rakennetun talon tieltä tasattiin koko kallioterassi talvikaudella 1898–1899. Kalliosta muotoiltiin pohjoissiiven viereen graniittikivillä viimeistelty terassi, jonka päädyissä oli portaat pihalle. Näin kaupungin keskustan maisemaa hallinnut Kellovuori oli lähes kokonaan tasoitettu tontilta.¹⁰² Korttelin maaston nousee kohti pohjoista lähes viisi metriä. Aleksanterinkadun reunassa nykyinen maanpinnan taso on +5.1 m ja Hallituskadun reunassa +9.1 – +10.2 m.¹⁰³

Itäosan piha-alue toimii myös paikoitusalueena.

Pihat on päällystetty noppa-kivillä. Rakennusten viereen on asennettu sadevesiviemärit. Seinän vierustat on päällystetty mukulakivillä ja graniittilaatoilla.

ARKEOLOGISET TUTKIMUKSET

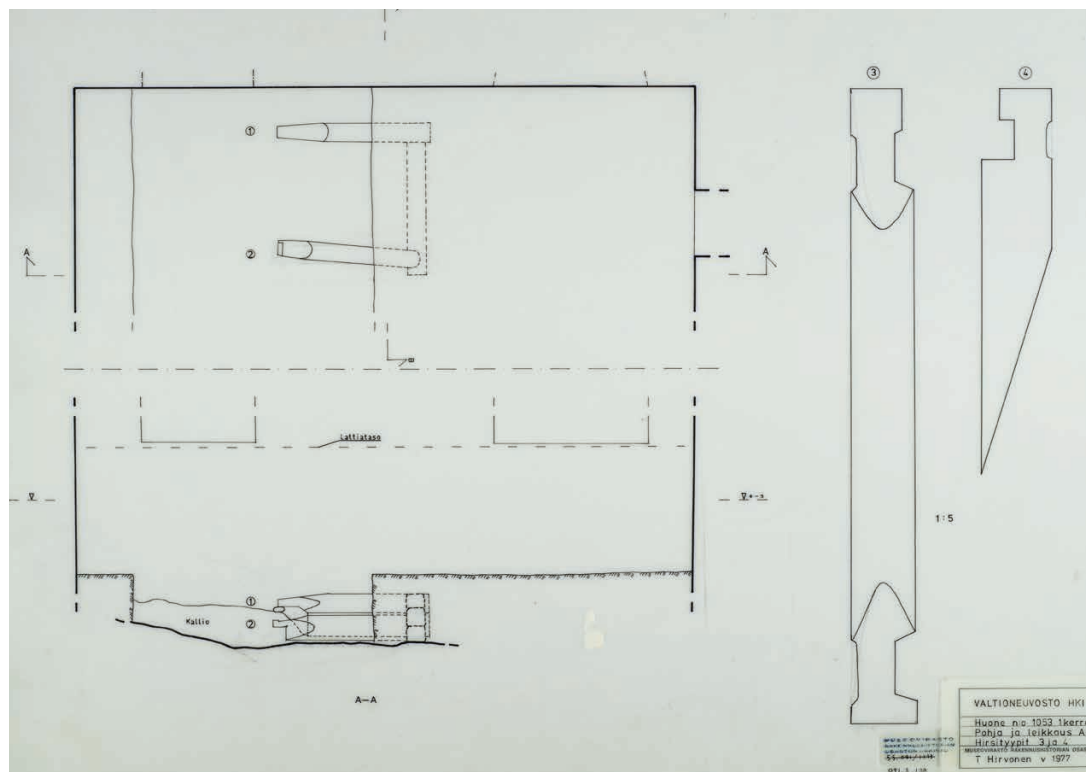
Tontin nro 4 ensimmäiset dokumentoidut havainnot muinaisjäänneistä ovat vuodelta 1958, jolloin eteläsiiven perustuksia vahvistettiin.¹⁰⁴ Valtioneuvoston linnaan tehtiin laajamittainen peruskorjaus vuosina 1974–1997.¹⁰⁵ Dokumentointipiirustuksista ja valokuvista päätellen on toisen korjausvaiheen aikana, vuosina 1976–1977, kaivettu lattian alapuolisia maakerroksia.¹⁰⁶ Tuolloin korjaus käsitti eteläsiiven 1. kerroksen ja lounais- sekä luoteispaviljongin.¹⁰⁷ Kaivaukset liittyivät ilmeisesti lattiatasojen laskemiseen, talotekniikan uusimiseen ja perustusten vahvistamiseen.¹⁰⁸ Maankaivusta ei ole arkistoon päätenyt raporttia, vaan ainoastaan valokuvia ja mittauspiirustuksia.¹⁰⁹ Eteläsiivessä tehtiin maaliskuussa 1978 kaivauksia, jotka liittyivät kolmanteen peruskorjausvaiheeseen.¹¹⁰

Valtioneuvoston linnan 1980-luvulla jatkuneita korjauksia on kutsuttu suureksi peruskorjaukseksi.¹¹¹ Sen viidennen vaiheen suurin rakenteellinen työ oli perustusten paaluttaminen ja uuden kellarin rakentaminen.¹¹² Helsingin kaupunginmuseo dokumentoi vuonna 1993 omalla rahoituksellaan eteläsiiven itäosan, kaakkoispaviljongin ja itäsiiven eteläosan kellarikerroksista paljastuneita rakenteita ja maakerroksia. Tutkimus käsitti noin 1200 m²:n laajuisen alueen. Rakennushallitus osallistui jälkitöiden kustannuksiin. Kaivauslöydöt on tallennettu Kansallismuseon kokoelmiin (KM94079:1–574).¹¹³ Kulttuurikerroksista löytyneet esineet olivat peräisin 1600-luvun puolivälistä 1800-luvun alkuun saakka.¹¹⁴ Vuosien 1995–1996 tutkimukset käsittivät eteläsiiven länsiosan ja lounaispaviljongin sekä osan länsisiivestä. Tutkimusalueen laajuus oli 2400 m². Kustannuksista vastasi Valtion kiinteistölaitos. Helsingin kaupunginmuseo osallistui pieneltä osin kustannuksiin.¹¹⁵ Kaivauslöydöt on tallennettu Kansallismuseon kokoelmiin (KM 96010:1–1085). Kellaritilojen tutkimukset tehtiin vasta, kun ensimmäisen kerroksen lattiarakenteiden ja kellarikäytävien seinät oli purettu. Rakenteet kaivettiin esiin ns. kerrosmenetelmällä.¹¹⁶ Tutkimuksissa otettiin vuosina 1993 ja 1995–1996 maanäytteitä, joista

tehtiin siitepölyanalyysit ja tutkittiin kasvien jäännöksiä.¹¹⁷

Vuonna 2020 valvoi Ark-byroo valtioneuvoston linnan pihalle pohjatutkimuksia varten kaivettua kahta kuoppaa. Pohjoissiiven portaikon viereen tehty kuoppa oli 1,5 m²:n laajuinen ja noin 50 cm syvä. Pihakiveyksen alapuolella tavattiin 30–50 cm:n syvyydessä kallion pinta (+7.2 – +7.5). Toinen valvotuista kuopista sijaitsi eteläsiiven vieressä jo vuonna 1995 tutkitulla alueella.¹¹⁸

Länsisiiven huoneesta löytynyt hirsirakenne oli mahdollisesti tulisiijan perustus. MVA Tapio Hirvonen 1977, KYP9103138.

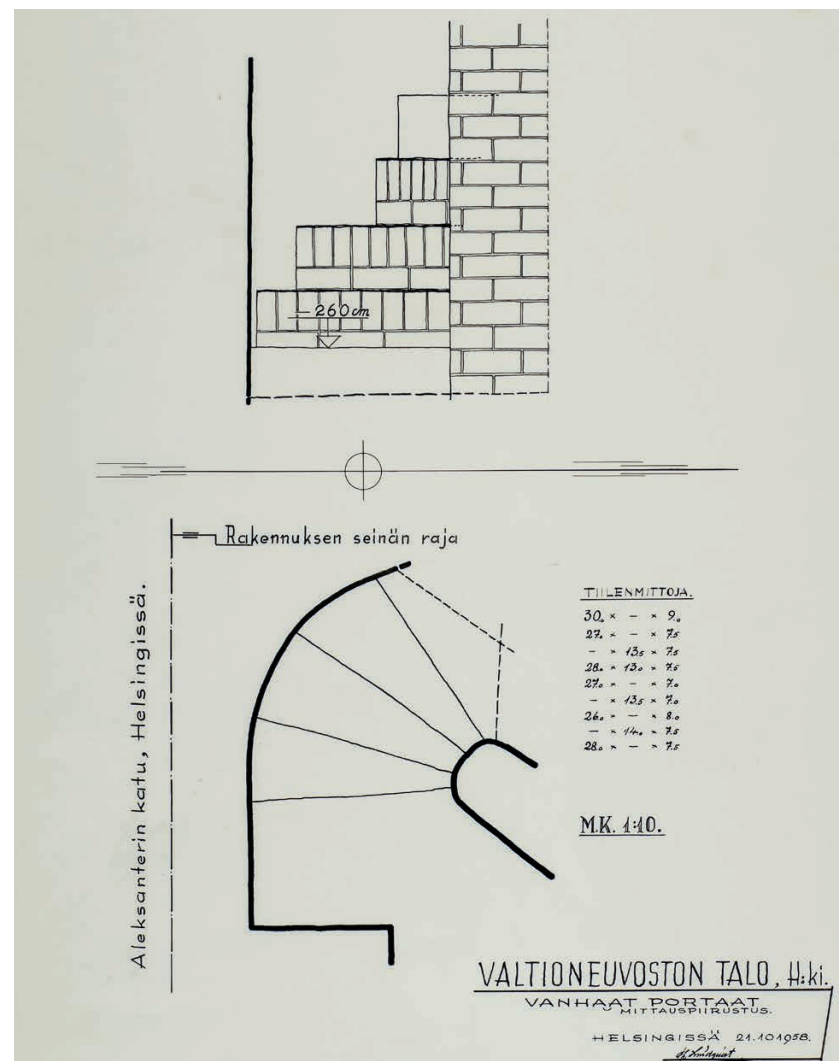
Rakenteet

Valtioneuvoston linnan Aleksanterinkadun puoleisen seinän perustuksia vahvistettiin **vuonna 1958**. Perustukset oli tehty perustuskuoppaan, joka oli täytetty kookkailla kivilohkareilla ja rakennusjätteellä.¹¹⁹ Ritari-
kadun puoleisessa päässä havaittiin perustusten alla kierreportaat, jotka jatkuivat kadun pinnasta noin kolmen metrin syvyyteen. Portaikon seinät oli muurattu kivistä ja kiilakivinä oli käytetty tiilen paloja. Porrasaskelmat oli muurattu tiilistä, joiden koko oli noin 27–28 x 13,5 x 7–7,5 cm. Kierrepylväs oli muurattu juoksutiilistä. Portaikko oli laastista ja tiilien koosta päätellen muurattu 1700-luvun lopulla. Se oli todennäköisesti johtanut holvattuun kellariin, jonka pohjataso oli noin 2,8 metriä kadunpinnan alapuolella. Pohjalta löytyneet laattamaiset kivet olivat mahdollisesti kellarin lattiaa. Portaiden kulkuaukkoa oli kavennettu myöhemmin tiilimuurauksella, josta oli säilynyt noin kuusi tiilikerrosta. Sinisalo arvelee paikalla olleen puurakennuksen.¹²⁰ Portaajat sijaitsivat vuoden 1990-luvun kaivausalueella, mutta niistä ei ollut enää säilynyt mitään. Portaajat ovat liittyneet todennäköisesti jo 1700-luvun alkupuolen rakennusvaiheeseen.¹²¹

Muutos- ja korjaustöiden toisessa vaiheessa kaivettiin **vuosina 1976–1977** länsisiiven huoneiden 1003, 1016, 1021, 1030, 1035, 1039, 1043, 1052 ja 1053 lattian alapuolisia maakerroksia.¹²² Maankaivusta ei ole arkistoon päätenyt raporttia, vaan ainoastaan valokuvia ja mittauspiirustuksia. Huoneesta 1053 löytyi kallion päälle perustettu neliönmuotoinen hirsirakenne, joka oli todennäköisesti tulisijan perustus.¹²³

Vuonna 1993 tutkittiin valtioneuvoston linnan eteläsiiven itäosaa. Aikaisempia rakenteita oli säilynyt lähinnä vain perustusmuurien vieressä. Niitä oli hyödynnetty perustusten teossa.¹²⁴ Valtioneuvoston linnan rakennusjätteiden alta löydettiin 1600-luvun loppuun ajoittuvan Burgmanin tiilirakenteisen talon kiviperustuksia (+3.05 – +5.10). Ne oli kaivettu aiempien kulttuurikerrosten ja vuoden 1654 palokerrok-

Kierreportaat johtivat kellariin, joka oli rakennettu 1700-luvulla. MVA Thorvald Lindquist 1958, KYP91030226.

sen läpi perusmaahan saakka. Aleksanterinkadun puolella oli säilynyt kolmen tiilikellarin rakenteita. Niiden tynnyriholvit oli rikottu ja kellarit oli täytetty maalla. Kellareiden lattiapinnat olivat korkeudella noin +3.30 – +3.55 metriä. Rakennus on ollut kooltaan noin 8,9 x 36 metriä ja sen länsisiipi 5,8 x 6,5 metriä. Vuonna 1756 rakennettu itäsiipi oli hieman edellistä suurempi. Burgmanin talon länsisiiven rakenteita (pinta +5.10 – +5.30) ja itäsiiven rakenteita (pinta +4.30 – +4.50) oli säilynyt valtioneuvoston eteläsiiven lattiarakenteiden alla. Rakennuksen itäpääty oli tuhoutunut todennäköisesti jo vuoden 1945 putkitunnelin kaivutöissä ja pohjoisseinä suurimmaksi osaksi vuoden 1958 perustusten korjausten yhteydessä. Rakennus toimi 1700-luvulla maaherran asuntona, ja sitä oli myöhemmin laajennettu lääninhallituksen tarpeisiin. Sitten se toimi armeijan ylipäällikön talona, joka tuhoutui vuoden 1808 kaupunkipalossa. Nykyiselle Aleksanterinkadulle asti ulottuneen rakennuksen pohjoisseinän kivijalka oli jäänyt valtioneuvoston linnan

eteläseinän alle. Rakenteet poistettiin peruskorjausten yhteydessä. Ainoastaan huoneen 1153 alta löytynyt tiilirakenne jätettiin uuden seinän alle.¹²⁵ Vuonna 1993 löytyi myös tallirakennuksen perustus (+4.00) itäsiiven länsiosasta (huoneet 1156–1158). Tallin pohjoisosa oli tuhoutunut valtioneuvoston linnan itäsiipeä rakennettaessa.¹²⁶ Eteläsiiven itäosan arkeologisissa tutkimuksissa ei havaittu yhtään vuoden 1654 paloa vanhempaa rakennetta.¹²⁷

Vuosina 1995–1996 valtioneuvoston linnan eteläsiiven länsipäästä löytyi rakennusten jäännöksiä 1. kerroksen lattioiden ja rakentamiskaisten sekä myöhempien korjausten aikana syntyneiden maakerrosten alta. Suurkadun eli nykyisen Aleksanterinkadun puolelta paljastui kahden rakennuksen osittain toistensa päälle rakennetut kellarit. Vanhempi kellareista oli vuodelta 1758. Sen päälle oli vuonna 1800 rakennettu kellarit, josta oli jäljellä kivi- ja tiilimuureja. Ne liittyivät Goviniuksen taloon, jonka jäännöksiä löytyi myös valtioneuvoston linnan sisäpuo-

Kuva vasemmalla, Burgmanin talon itäsiiven tiilirakenteista seinämuuria oli säilynyt huoneen 1153 lattian alla. Markku Heikkinen 1993, HKM Valtioneuvoston linna 72.

Kuva keskellä, tallirakennuksen kiviperustukset paljastuivat valtioneuvoston linnan itäsiiven huoneiden 1156–1158 lattiarakenteiden alta. Markku Heikkinen 1993, HKM Valtioneuvoston linna 80.

Kuva oikealla, eteläsiiven länsiosasta paljastunut kellarin tiiliseinä on kuulunut Goviniuksen taloon. Markku Heikkinen 1995, HKM Valtioneuvoston linna 239.

lta. Rakennuksen itäosaa oli tutkittu jo vuonna 1993. Vuoden 1808 tulipalon jälkeen rakennukset oli purettu silloiseen maan tasoon saakka. Kellareiden holvit oli rikottu ja kellarien sisäosat oli täytetty maalla ja purkujätteellä. Aleksanterinkadulla rakennukset oli raivattu kadun pinnasta 1,50 metrin syvyyteen saakka (noin +3.70). Niiden alapuolelta saatiin esiin vielä vanhemman puurakennuksen jäännökset. Torin puolelta paljastui vuonna 1757 valmistuneen rakennuksen kivijalka. Rakennuksessa ei ollut kellaria.

Länsisiiven pohjoisosasta löytyi merkkejä päävahdin ja palovartion rakennusten jäännöksistä. Ne olivat alueella, joka oli 1600-luvulla kuulunut toriin. Alue liitettiin uudestaan torialueeseen vaihteittain 1700-luvun lopussa. Tutkimuksissa löytyi kaksi hirsikaivoa, joista toinen sijaitsi eteläsiivessä huoneiden 1086–1091 väliseinän alapuolella ja toinen länsisiiven huoneiden 1015 ja 1031 välisen seinän alapuolella. Jälkimmäisen läheltä löytyi suorakaiteen muotoisen hirsikehikon päälle laudoista tehty iso laatikko, joka oli tiivistetty savella. Laatikko oli toiminut ilmeisesti vesivarastona, joka on ollut käytössä vielä 1800-luvun alussa. Vesivarasto ja kaivo sijaitsivat vanhalla torialueella ja liittyivät todennäköisesti palovahdin päävartioon. Eteläsiivestä löytynyt hirsikaivo on ollut noin neljä metriä syvä. Tontin pihamaalla sijainnut kaivo on ollut käytössä vielä 1700–1800-lukujen vaihteessa.¹²⁸

Eteläsiiven länsiosasta löytyi hirsikaivo, joka alun perin oli pihamaalla. Markku Heikkinen 1996, HKM Valtioneuvoston linna 339.

Länsisiivestä löytyi lautarakenteen läheltä toinen hirsikaivo. Markku Heikkinen 1996, Valtioneuvoston linna 65.

Länsisiivestä paljastui ilmeisesti vesisäiliönä käytetty lautarakenne. Markku Heikkinen 1995, HKM Valtioneuvoston linna 36.

Goviniuksen talon kiviperustuksen vieressä oli pihakiveys ja vesikouru sekä valtioneuvoston linnan kellarin tiiliseinää. Markku Heikkinen 1995, HKM Valtioneuvoston linna 244.

HELSINKI VALTIONEUVOSTON LINNA
Markku Heikkinen 1995–96

Rakennustiededatus tonttien 1–2
rakennusten sijainnista ja pohjakavasta
vuoden 1795 palovakuutuksen kirjallisten tietojen perusteella

Rakennusten 1 ja 4 sijainti
arkeologisten kaivaintojen perusteella

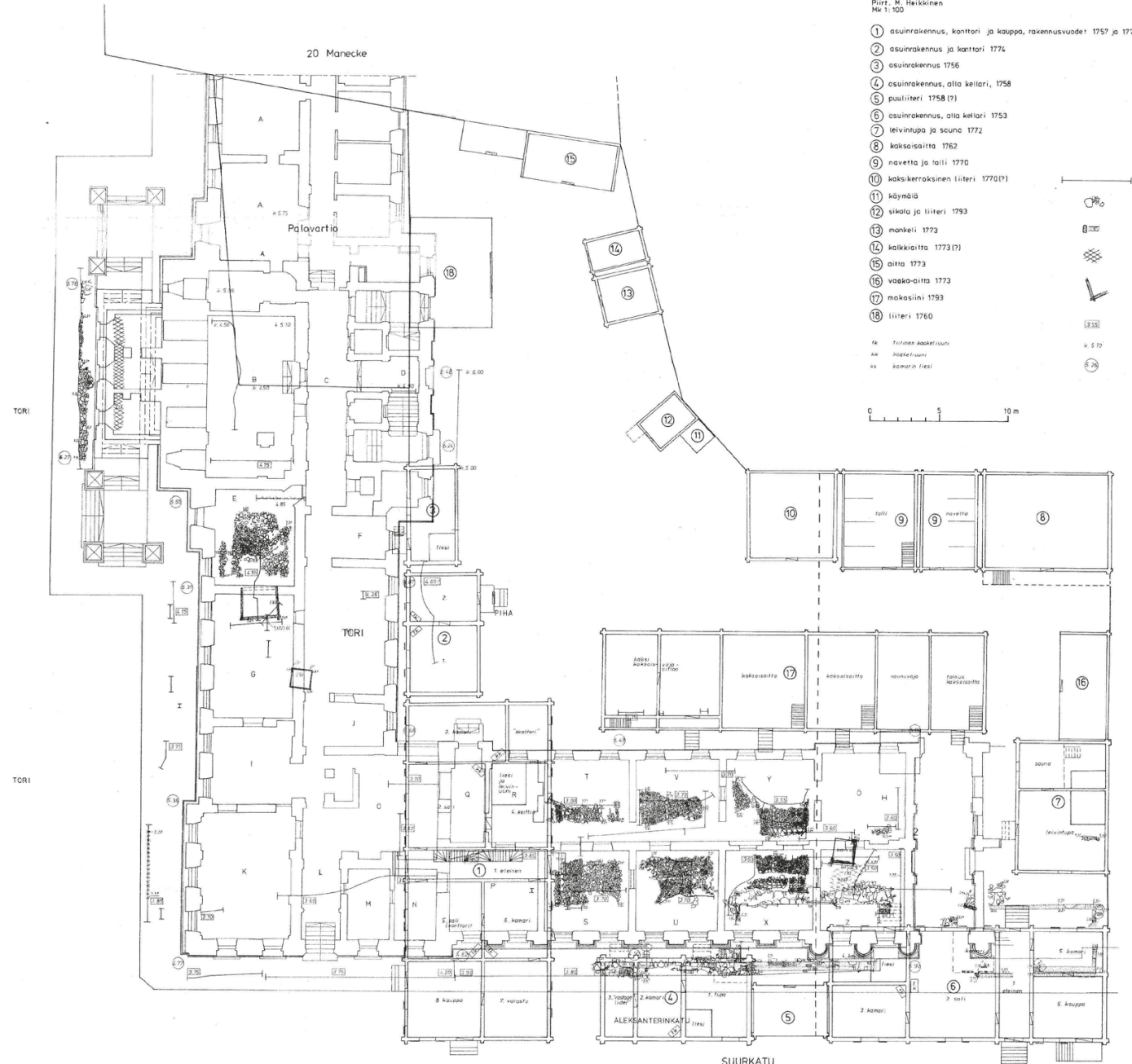
Piiri: M. Heikkinen
Mä 1:100

- 1 asuinrakennus, konttori ja kauppa, rakennusvuodet 1757 ja 1770
- 2 asuinrakennus ja konttori 1774
- 3 asuinrakennus 1756
- 4 asuinrakennus, alla kellarit, 1758
- 5 puuliiteri 1758 (?)
- 6 asuinrakennus, alla kellarit 1753
- 7 leivintupa ja sauna 1772
- 8 kaksoisaita 1762
- 9 navetta ja talli 1770
- 10 kaksikerroksinen liiteri 1770 (?)
- 11 käymälä
- 12 sikala ja liiteri 1793
- 13 mankei 1773
- 14 kalkkiaitta 1773 (?)
- 15 aitta 1773
- 16 vaski-aita 1773
- 17 makasiini 1793
- 18 liiteri 1760

Rk Teräksen asakelisuus
Kk Kalkkilaatu
Ks Kalkkilaatu

- dokumentoitu profiili
kivi/siveys
tiili
säilynyt kiveys
puurakenne
alun tulipalokerras
kallion yläpinta
jatkakäytävän korkeus

0 5 10 m

Kaivauksilla vuosina 1995–1996
löytyneet rakenteet ja vuoden
1795 palovakuutusasiakirjassa
mainitut rakennukset on yh-
distetty samaan piirustukseen.
Rakennukset on luonnosteltu
kirjallisten tietojen perusteella.
Markku Heikkinen 1997, HKM.

Kadut, piha-alueet ja tori

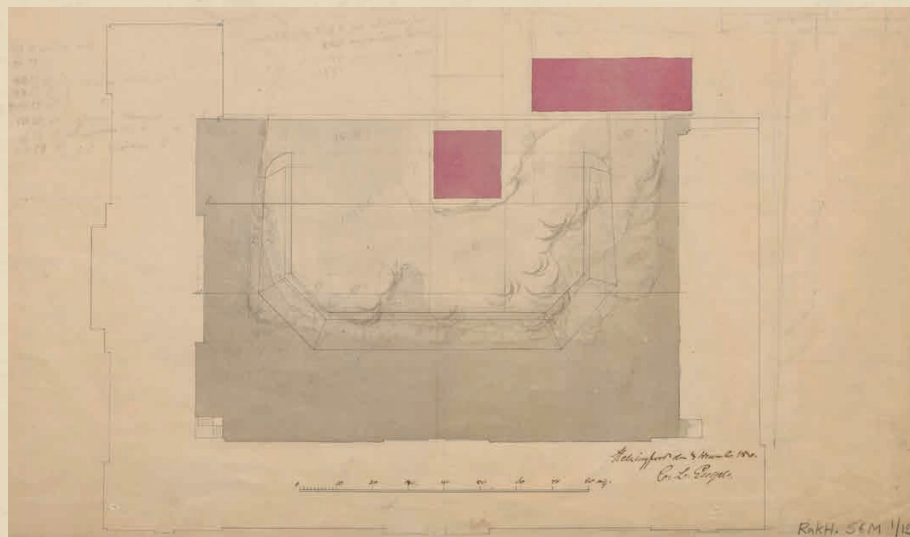
1990-luvun arkeologisissa tutkimuksissa löytyi pohjois-eteläsuuntaisen Koulukujan useita katukiveystasoja ja vesikouruja. Katu on ulottunut suunnilleen nykyisen pihasiiven kaakkoiskulmaan asti ja jatkunut sieltä nykyiselle Helenankadulle. Kadun leveys on ollut suunnilleen 6,50 – 7,50 metriä. Sen keskiosa oli noin 10 cm itäreunaa ylempänä. Mukulakiveystä oli säilynyt vain kadun itäpuoliskolla, josta löytyi kaksi eriaikaista vesikourua. Alempi kouruista (pinta +4.10 m) oli nähtävästi vuoden 1713 palon ja 1720-luvun raivaustöiden jälkeen tehty. Sen yläpuolella oli toinen vesikouru (pinta +4.55), joka oli todennäköisesti ladottu Burgmanin talon laajennuksen yhteydessä 1750-luvulla. Muualla katukiveys oli tuhoutunut.¹²⁹

Korttelin eteläpuolella kulkenut Suurkatu oli noin 10–12 metriä leveä. Nykyistä Aleksanterinkatua on levennetty noin 5,5 – 7,5 metriä ja sen linjaus kulkee pohjoisempaan kuin sitä edeltäneen Suurkadun linjaus. Kadun pinta on ollut 1800-luvun alussa noin puoli metriä (+4.70) alempana kuin Aleksanterinkadun nykyinen pinta.¹³⁰

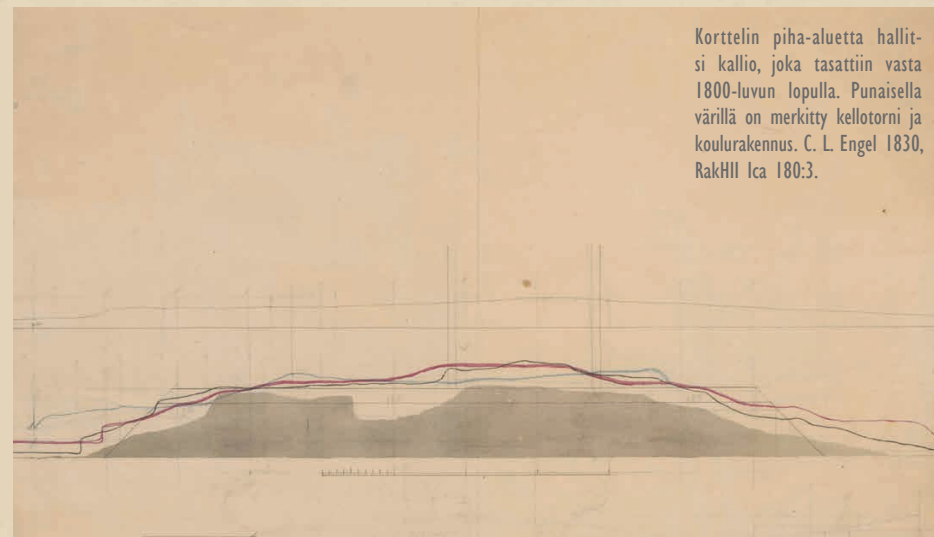
Eteläsiiven itäosan tutkimuksissa löydettiin pihakiveystä lähes kaikkien etelän ja idän puolella sijainneiden huoneiden lattioiden alta.¹³¹ Eteläsiiven länsiosasta paljastui pihakiveystä (pinta +5.10 – +5.40), joka oli tehty 1700-luvun lopussa, mahdollisesti silloin kun tontit nro 1 ja nro 2 yhdistettiin. Se oli suunnilleen samalla korkeudella kuin Burgmanin talon ylempi pihakiveys. Molempien tonttien pihat olivat huomattavasti korkeammalla kuin niitä ympäröivät katutasot.¹³²

Huoneen 1093 alta löytyi vanhaa pihakiveystä. Markku Heikkinen 1995, HKM Valtioneuvoston linna 257.

Valtioneuvoston linnan suunitelmassa on esitetty kallion leikkaus. C. L. Engel 1818, KA RakH II lca179:1.

Korttelin piha-aluea hallitsi kallio, joka tasattiin vasta 1800-luvun lopulla. Punaisella värillä on merkitty kello torni ja koulurakennus. C. L. Engel 1830, RakHII lca 180:3.

Maakerrokset

Eteläsiiven itäosassa kulttuurimaakerroksia oli säilynyt vain vähän. Ne olivat tuhoutuneet valtioneuvoston linnan eri rakennusvaiheissa. Vanhimmat kaupunkiasutukseen liittyneet maakerrokset oli kaivettu pois monin paikoin perusmaahan asti. Ainoastaan Burgmanin talon länsisiiven itä- ja länsiseinien (huoneet 1115 ja 1116) vieressä oli noin metrin paksuiset kulttuurikerrokset, jotka muodostuivat useista kerroksista.¹³³ Tutkimuksissa havaittiin eriaikaisia tulipalojen seurauksena muodostuneita kerrostumia. Vuoden 1654 kaupunkipalon jälkiä (+ 4.05 – + 4.40) havaittiin usean huoneen alueella. Palokerroksen yläpuolella, 25 cm ylempänä, oli merkkejä toisesta, ilmeisesti vuoden 1713 tulipalosta. Vuoden 1808 tulipaloon ja sen jälkeiseen rakennusten purkamiseen liittyvät maakerrokset ja rauniot olivat korkeudella +4.75 m ja valtioneuvoston itäsiivessä korkeudella +3.55 m. Vuoden 1654 palokerroksen alla oli kaikkialla puhdas hiekka.¹³⁴ Paikalla oli säilynyt jätetuoppia, jotka sisälsivät mm. eläinten luita, puuta ja hiiltä.

Piha-alueella kaivettiin länsiseinän ja eteläseinän vierustaa vuonna 1995. Markku Heikkinen 1995, HKM Valtioneuvoston linna 436 ja 447.

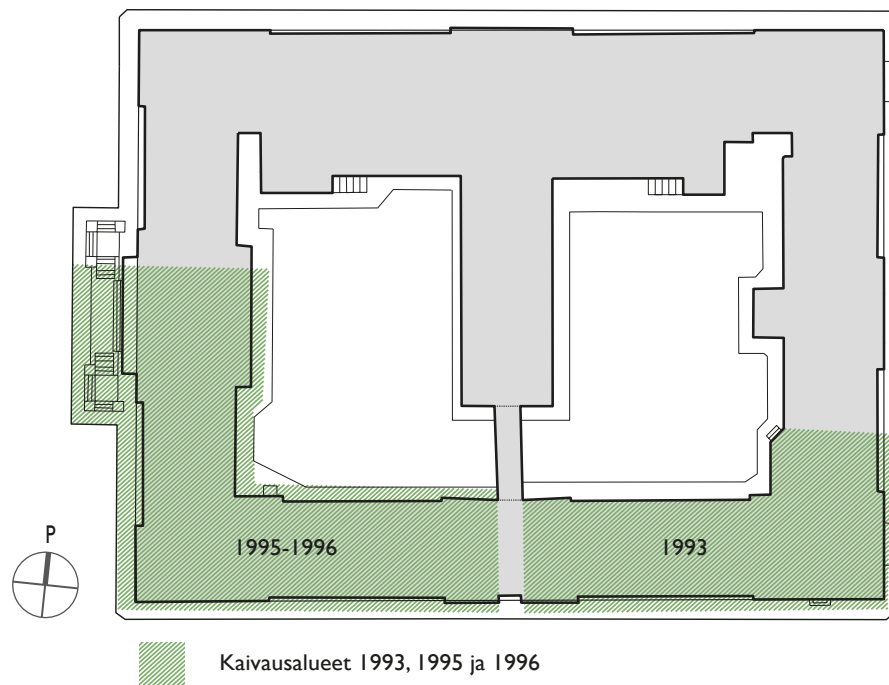
Pihakiveyksen alla säilyneet maakerrokset huoneessa 1081. Markku Heikkinen 1995, HKM Valtioneuvoston linna 127.

Huoneesta 1116 paljastui Burgmanin talon länsisiiven kivierustukset, joiden oikealla puolella näkyy tontin vanhoja pihakerroksia. Markku Heikkinen 1993, HKM Valtioneuvoston linna 46.

Valtioneuvoston linnan itäsiiven kaivauksissa löytyneitä jätetuoppia oli käytetty 1600-luvulta 1800-luvun alkuun asti.¹³⁵ Tutkitulla alueella kallion pinta nousi kohti tontin pohjoisosaa ja on noin metrin nykyisen maanpinnan alapuolella. Eteläosassa kallion pinta oli noin 4-10 metriä maanpinnan alapuolella.¹³⁶ Kaivauslöydöt olivat lähinnä keramiikkaa, lasia, liitupiippuja ja eläinten luita. Rahoja ei löytynyt lainkaan ja muutkin metalliesineet puuttuivat käytännössä kokonaan rautanauvoja lukuun ottamatta. Puu-, nahka-, ja kangasesineistöä oli vain kosteimman jätetuopan pohjalla. Niiden vähäinen määrä johtui maaperästä, joka ei suosi niiden säilymistä.¹³⁷

Länsisiiven tutkimusalueen pohjoisosassa vanhat maakerrokset ja rakenteet olivat tuhoutuneet valtioneuvoston linna rakentamisen yhteydessä. Paikalla oli sijainnut 1600-luvulla tori ja isonvihan jälkeen päävahdin tontti. Kallion pinta (+6.05 – +6.55) kohosi huoneen 1008 koillisosaa kohden. Torikiveyksien alla oli huomattavasti vähemmän kerroksia kuin piha-alueella. Eteläsiiven länsiosassa oli vuoden 1654 tulipalossa muodostuneen kerroksen päällä runsaasti eripaksuisia hiili-, puujäte- ja savikerroksia. Vanhan pihakiveyksen (+5.10 – +5.40) alla oli sekoittuneita hiekkakerroksia. Pihan eteläsiiven viereisen kaivannon maakerrokset vastasivat eteläsiiven sisäosan kerroksia.¹³⁸ Valtioneuvoston linnan länsiosan piha-alueella oli kulttuurimaakerros 1,00–1,50 metriä paksu. Länsisiiven vieressä piha-alueen maakerrokset olivat sekoittuneita. Kallio nousi täällä lähes maanpinnan tasolle samoin kuin länsisiiven pohjoisimmissa huoneissa.¹³⁹ Tutkimusalueelle on ulottunut vuosien 1654, 1713 ja 1808 kaupunkipalot. Vuoden 1654 tulipaloon liittynyt maakerros oli +3.80 – +4.05 metrin korkeudella. Palokerrosta ei havaittu pihan pohjoisosista. Länsisiiven keskiosassa se oli vielä noin +4.65 metrin korkeudella. Esinelöytöjä oli huomattavasti runsaammin kuin vuoden 1993 kaivauksissa löytyi. Löydöt olivat lähinnä keramiikkaa, lasia, liitupiippuja ja eläinten luita. Ne ajoittuvat 1600-luvun puolivälistä 1800-luvun alkuun. Orgaaniset esinelöydöt puuttuivat lähes kokonaan.¹⁴⁰

Arkeologiset tutkimukset

Säilyneisyys

Tutkimukset

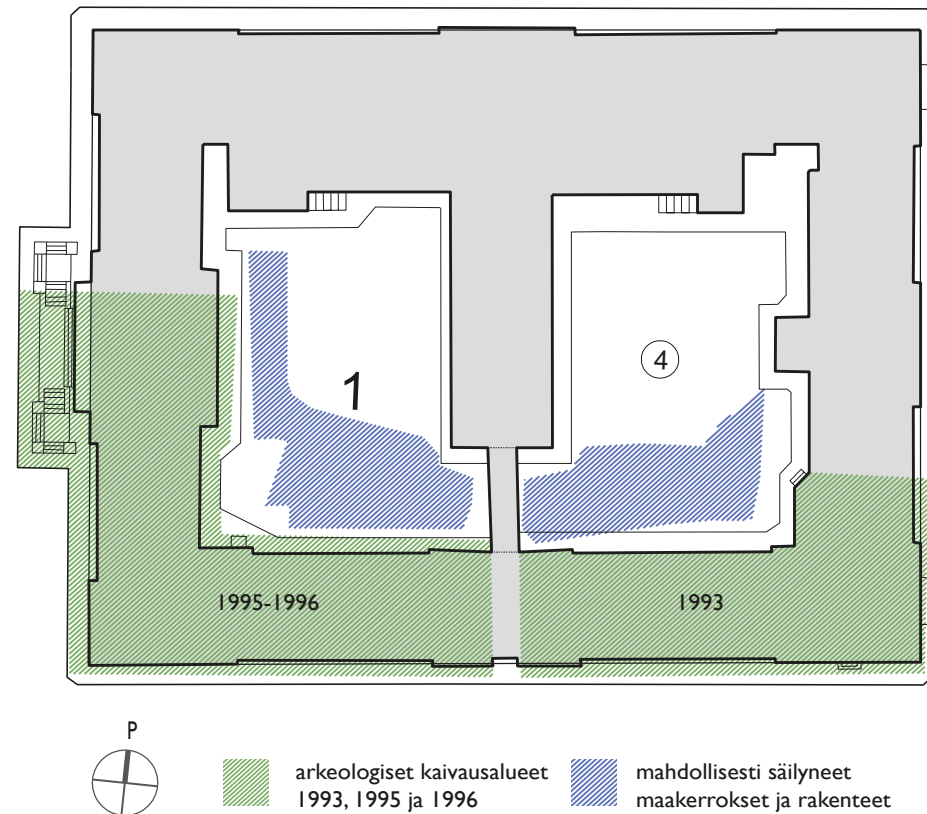
Vuosi	Tutkimus	Tekijä	
1958	Selostus konservattori Th. Lindquistin ja maist. A. Sinisalon käynnistä tutkimassa valtioneuvoston talon kivijalan alta löytyneitä kierreportaita marraskuun 4 päivänä 1958	Antero Sinisalo ja Theodor Lindquist 1958	Muinaistieteellinen toimikunta
1978	Tutkimuskertomus valtioneuvoston linnan eteläsiivessä tehdystä kaivauksesta 13.3.-20.3.1978	Helinä Koskinen 1980	Museovirasto
1993	Valtioneuvoston linna, 5. peruskorjausvaihe. Havainnot tilanteesta ennen 2. työmaakokousta 1.6.1993, muistio.	Markus Hiekkänen 1993	Museovirasto
1993	Helsinki, Valtioneuvoston linna 1993. Peruskorjausten arkeologinen seuranta, kaivaukset. 30.12.1994.	Markku Heikkinen 1994	Helsingin kaupunginmuseo
1995-1996	Helsinki, Valtioneuvoston linna 1995-1996. Historiallisen ajan kaupunkikaivauksen kaivaukset. 18.7.1997.	Markku Heikkinen 1997	Helsingin kaupunginmuseo
1997	Valtioneuvoston linnan pohjamaan paleoekologinen tutkimus	Irmeli Vuorela ja Terttu Lempiäinen 1997	Geologian tutkimuskeskus
2002	Helsinki – Helsingfors. Kaupunkiarkeologinen inventointi	Teemu Mökkönen 2002	Museovirasto
2020	Valtioneuvoston linna, arkeologinen valvonta	Heini Ynnilä ja Kim Krappala	Ark-byroo

SÄILYNEISYYYS

Valtioneuvoston linnan pohjoissiipi on perustettu kallion päälle. Sen länsiosan kellaritilaa on syvennetty kalliota louhimalla. Pohjoissiiven alla ei todennäköisesti ole säilyneitä 1800-lukua vanhempia maakerroksia ja rakenteita. Itäsiiven eteläosa on perustettu uudelleen 70 betonipaalun varaan, mutta rakennuksen pohjoisosa ja koillispaviljonki on rakennettu kallion päälle. Vuonna 1993 tutkittiin itäsiiven eteläosan maakerroksia ja rakenteita. Paikalla ei todennäköisesti ole enää säilynyt 1800-lukua vanhempia maakerroksia ja rakenteita.

Länsisiiven eteläosan lattian alla olevat maakerrokset ja rakenteet tutkittiin 1990-luvulla. Siiven pohjoisin osa on perustettu kalliolle, jonka pinta on huoneen nro 1008 kohdalla noin +5.37 metrin korkeudella. Sen pohjoispuolisen huoneen nro 1007 maakerrokset olivat tuhoutuneet valtioneuvoston linnan rakentamisen yhteydessä. Kallion päällä on todennäköisesti ollut vain ohut maakerros ennen valtioneuvoston linnan rakentamista. Koska kallio nousee kohti pohjoista, on hyvin epätodennäköistä, että länsisiiven pohjoisosassa olisi säilyneitä maakerroksia. Eteläsiiven lattiarakenteiden alla olevat maakerrokset ja rakenteet on tutkittu 1990-luvulla.

Piha-alueella kallio on ollut maan pinnan yläpuolella noin 16 metriä eteläsiiven pihan puoleisesta seinästä Hallituskadulle asti. Pihalle on asennettu viemärit. Katoilta sadevesi ohjataan syöksytoria pitkin sadevesiviemäriin. Pihalla on myös sähkökaapeleita mm. pihavalaisusta ja sähköautojen latausta varten. Pihan eteläosassa on mahdollisesti säilynyt noin 800 m²:n laajuisella alueella kaapeli- viemärikaivantojen ulkopuolella 1800-lukua vanhempia maakerroksia ja rakenteita, joilla on tutkimuksellista merkitystä.

LÄHDEVIITTEET

- 1 Niukkanen 2004, 8.
- 2 Mökkönen 2012, 20–21; Niukkanen 2004, 29.
- 3 Sinisalo ja Lindquist 1958; Koskinen 1978.
- 4 Heikkinen 1994 ja 1997; Vuorela & Lempiäinen 1997.
- 5 Mökkönen 2002.
- 6 Niukkanen toim. 2009, 23; http://akp.nba.fi/wiki/historiallinen-kaupunki_vitattu_29.6.2020.
- 7 Niukkanen 2004, 29.
- 8 Kostet 1995, 43–44; Helsingin asemakaavasuunnitelma 1600-luku, KrA040612016101.
- 9 Mökkönen 2002, 5 ja kuva 6, Liite 3.1; Alkuperäinen asemapiirustus vuodelta 1696/1707, RA420571:02:0027:00001.
- 10 Asemapiirustus vuodelta 1763, KrA040612016057.
- 11 Asemapiirustus vuodelta 1809, UUB55615; Asemapiirustus vuodelta 1810, KA Helsinki 29/2D.
- 12 Asemapiirustus vuodelta 1823, KA Helsinki Ic* 30.
- 13 Rakennuspiirustus vuodelta 1748, KrA040612016025.
- 14 Helsingin kaupungin Sinetti-arkistojärjestelmä <https://yksa.disec.fi/Yksa4/id/139880985081900/?view=list&history=1&ref=results#tab/basic>, viitattu 16.6.2020.
- 15 Burgman, Helsingin ensimmäinen kivitalo toim. Jere Jäppinen.
- 16 Bonsdorff, Sinisalo & Winterhalter 2019; Bonsdorff, Nieminen & Winterhalter 2019.
- 17 Helsingin kaupungin paikkatietoaineistot sivusto, viitattu 27.5.2020. https://www.hel.fi/helsinki/fi/kartat-ja-liikenne/kartat-ja-paikkatieto/paikkatiedot+ja+-aineistot/koordinaattitot_ja+_korkeudet/koordinaatti_ja_korkeusjarjestelmat.
- 18 Suolahti 1950, 258–263.
- 19 Suolahti 1950, 277.
- 20 Suolahti 1950, 277–278, 285, 321.
- 21 Heikkinen 2007, 18.
- 22 Kostet 1995, 42.
- 23 Kostet 1995, 43–44; Helsingin asemakaava, KrA040612016101, kopio alkuperäisestä kartasta.
- 24 Helsingin asemakaavasuunnitelma vuodelta 1645, KrA040612016101, kopio alkuperäisestä kartasta.
- 25 Mökkönen 2002, 6–7.
- 26 Helsingin kaupunkimittaus vuodelta 1808, kopio vuodelta 1817; KrA040612016119; Aminoff & Pesonen 1992, 35.
- 27 Vuorela & Lempiäinen 1997, 3 25.
- 28 Hornborg 1950, 41.
- 29 Aminoff ja Pesonen 1992, 32–33; Asemapiirustus vuodelta 1696/1707, RA420571:02:0027:00001.
- 30 Forsellin vuoden 1696 Helsingin asemapiirustukseen on Niels Avander lisännyt vuonna 1707 tontin omistajista luettelon, joka on julkaistu teoksessa Hietala, Helminen & Lahtinen toim. 2009, 13; Asemapiirustus vuodelta 1809, UUB55615.
- 31 Hornborg 1950, 232.
- 32 Suolahti 1950, 422–423; Hietala ja Helminen 2009, 11, 14.
- 33 Heikkinen 2007, 61.
- 34 Hornborg 1950, 16, 245.
- 35 Hornborg. 1950, 66; Heikkinen 1997, 14.
- 36 Hornborg 1950, 28–29; Suolahti 1950, 428.
- 37 Ahonen 1988, 190.
- 38 Hornborg 1950, 249–250.
- 39 Gardberg 1997, Kansallisbibliografia <http://urn.fi/urn:nbn:fi:skskbg-000578>, viitattu 26.6.2020.
- 40 Hornborg 1950, 216, 222.
- 41 Asemapiirustus vuodelta 1763, KrA040612016057.
- 42 Hornborg 1950, 251.
- 43 Hornborg 1950, 226, 230, 252.
- 44 Helsingin asemapiirustus vuodelta 1798, KA Helsinki 25; Hornborg 1950, 233.
- 45 Aminoff & Pesonen 1992, 35; Forsellin vuoden 1696 ja Niels Avander vuonna 1707 uudistama Helsingin asemapiirustus, joka on julkaistu teoksessa Hietala, Helminen & Lahtinen toim. 2009, 13; Asemapiirustus vuodelta 1823, KA Helsinki Ic* 30; Heikkinen 2007, 21.
- 46 Hornborg 1950, 71.
- 47 Lilius 2014, 152.
- 48 Hornborg 1950, 71.
- 49 Ahonen 1988, 192.
- 50 Hornborg 1950, 70–71.
- 51 Lindberg ja Rein 1950, 10–11; Heikkinen 2007, 22.
- 52 Hornborg 1950, 259.
- 53 Hornborg 1950, 253.
- 54 Hornborg 1950, 16, 67–68; Heikkinen 2007, 22–23, 26–27, 59.
- 55 Heikkinen 2007, 57.
- 56 Hornborg 1950, 67.
- 57 Hornborg 1950, 298.
- 58 Hornborg 1950, 245; Heikkinen 2007, 157.
- 59 Hornborg 1950, 245; Heikkinen 2007, 161, 165, 167.
- 60 Hornborg 1950, 245–246.
- 61 Heikkinen 2007, 171.
- 62 Heikkinen 2007, 178.
- 63 Suolahti 1950, 319.
- 64 Suolahti 1950, 326.
- 65 Lindberg ja Rein 1950, 10.
- 66 Aminoff & Pesonen 1992, 35.
- 67 Arkton 1976, 4.
- 68 Heikkinen 2007, 152.
- 69 Forsius 1937, 56–57; Lindberg ja Rein 1950, 10; Arkton 1976, 3.
- 70 Heikkinen 200, 152; Bonsdorff, Sinisalo & Winterhalter 2019, 26; Lohrmannin suunnitelmapiirustus kellotornin muutoksista vuodelta, MVA KYP91410227.
- 71 Arkton 1976, 3.
- 72 Lindberg ja Rein 1950, 12; Asemapiirustus vuodelta 1809, UUB55615.
- 73 Hornborg 1950, 616, 619–620; Helsingin asemakaavapiirustus vuodelta 1809. Siihen on merkitty tulipalossa vuonna 1808 tuhoutuneet alueet, UUB55615; Helsingin asemakaavapiirustus vuodelta 1810, KA Helsinki Ic* 29/2D; Tonttikortisto Berndt Aminoffin kokoelma, HKA Ba:1;
- 74 Helsingin kaupungin Sinetti-arkisto <https://yksa.disec.fi/Yksa4/id/139880985081900/?view=list&history=1&ref=results#tab/basic>, viitattu 16.6.2020; Näveri 2012, 16, 18; Lindberg ja Rein 1950, 29, 32.
- 75 Sinisalo 1998, 10; Lilius 1998, 93; Lindberg ja Rein 1950, 57; Heikkinen 2007, 186; Arkton 1976, 5; Bonsdorff, Nieminen & Winterhalter 2019, 3.
- 76 Heikkinen 2007, 152; Bonsdorff, Sinisalo & Winterhalter 2019, 29.
- 77 A. Ehrenstömin ja T. Steinheilin Helsingin asemakaava vuodelta 1820, KA Helsinki 158; Heikkinen 2007, 184; Aminoff & Pesonen 1992, 35, 42.
- 78 Aminoff & Pesonen 1992, 42–43; Asemapiirustus vuodelta 1823, KA Helsinki Ic* 30.

- 79 Forsellin vuoden 1696 Helsingin asemapiirustukseen on Niels Avander lisännyt vuonna 1707 tontin omistajista luettelon, joka on julkaistu teoksessa Hietala, Helminen & Lahtinen toim. 2009, 13; Aminoff & Pesonen 1992, 35; Mökkönen 2002, liite 3.1.
- 80 Forsellin vuoden 1696 Helsingin asemapiirustukseen on Niels Avander lisännyt vuonna 1707 tontin omistajista luettelon, joka on julkaistu teoksessa Hietala, Helminen & Lahtinen toim. 2009, 13.
- 81 Suolahti 1950, 352.
- 82 Suolahti 1950, 422–423.
- 83 Mökkönen 2002, liite 2.
- 84 Heikkinen 2007, 57, 64; Hornborg 1950, 16, 245.
- 85 Helsingin asemapiirustus ja linnoitus suunnitelma vuodelta 1763, KrA040612016057; Helsingin asemapiirustus vuodelta 1763/1798; KA Helsinki 25; Heikkinen 1994, 6.
- 86 Heikkinen 2007, 57.
- 87 Heikkinen 2007, 26, 64–65.
- 88 Asemapiirustus vuosilta 1769–1799, UUB55616.
- 89 Helsingin asemapiirustus vuodelta 1763/1790, UUB 55616; Asemapiirustus vuodelta 1820, KA Helsinki 158; Heikkinen 2007, 152.
- 90 Asemapiirustus ja linnoitus suunnitelma vuodelta 1763, KrA040612016057.
- 91 Hornborg 1950, 616, 619–620; Helsingin asemakaavapiirustus vuodelta 1809. Siihen on merkitty tulipalossa vuonna 1808 tuhoutuneet alueet, UUB55615; Helsingin asemakaavapiirustus vuodelta 1810, KA Helsinki lc*29/2D; Asemapiirustus vuodelta 1809, UUB55615; Tonttikortisto Berndt Aminoffin kokoelma, HKA Ba:1.
- 92 Helsingin asemakaava vuodelta 1837, KA lc *100.
- 93 Bonsdorff, Sinisalo & Winterhalter 2019, 4.
- 94 Bonsdorff, Sinisalo & Winterhalter 2019, 4, 9.
- 95 Lemström 1998, 105.
- 96 Bonsdorff, Nieminen & Winterhalter 2019, 4–8, 32; Sinisalo & Linquist 1958; Bonsdorff, Sinisalo & Winterhalter 2019, 42, 57.
- 97 Bonsdorff, Nieminen & Winterhalter 2019, 7–8.
- 98 Bonsdorff, Sinisalo & Winterhalter 2019, 34, 51, 58; Bonsdorff, Nieminen & Winterhalter 2019, 32.
- 99 Hausen ja Aaltonen 1976.
- 100 Bonsdorff, Sinisalo & Winterhalter 2019, 23; Engelin suunnitelma piirustus vuodelta 1830, RakH II Ica 180:3.
- 101 Bonsdorff, Sinisalo & Winterhalter 2019, 24.
- 102 Bonsdorff, Sinisalo & Winterhalter 2019, 24, 32, 34; Bonsdorff, Nieminen & Winterhalter 2019, 32; Heikkinen 1994, 18–19.
- 103 Helsingin kaupungin karttapalvelu <https://kartta.hel.fi/?setlanguage=fi>
- 104 Sinisalo ja Lindquist 1958.
- 105 Lemström 1998, 100.
- 106 Valokuvat vuodelta 1976 ja päiväämättömät valokuvat, MVA RHOneg45522–45523, 45525–45526, 45558, 45574–45575, 45581, 45560–45562, 45569, 45594–45595, 45600, 45604–45608; Mittauspiirustus vuodelta 1977, KYP9103138 ja KYP9103139.
- 107 Kati Salonen ja Mona Schalin Arkkitehdit Oy 2011, 18–19.
- 108 Kati Salonen ja Mona Schalin Arkkitehdit Oy 2011, 31–32.
- 109 Valokuvat vuodelta 1976, MVA RHOneg45522–45523, 45525–45526, 45558, 45574–45575, 45581, 45560–45562, 45569, 45594–45595, 45600, 45604–45608.
- 110 Koskinen 1978.
- 111 Kati Salonen ja Mona Schalin Arkkitehdit Oy 2011, 18.
- 112 Kati Salonen ja Mona Schalin Arkkitehdit Oy 2011, 286.
- 113 Heikkinen 1994, 1–2; Museoviraston arkeologiset hankkeet –rekisteri, https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjhanke/read/asp/r_hanke_det.aspx?HANKE_ID=206, viitattu 5.8.2020.
- 114 Heikkinen 1997, 1.
- 115 Heikkinen 1997.
- 116 Heikkinen 1994, 19; Heikkinen 1997, 46; Museoviraston arkeologiset hankkeet –rekisteri, https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjhanke/read/asp/r_hanke_det.aspx?HANKE_ID=168, viitattu 5.8.2020. Kerrosmenetelmässä eli yksikkökaivausmenetelmässä eri maakerrokset ja rakenteet poistettiin kukin omana kokonaisuutenaan aikajärjestyksessä nuorimmasta vanhimpaan.
- 117 Vuorela ja Lempiäinen 1997, 3.
- 118 Ynnilä ja Krappala 2020.
- 119 Sinisalo ja Lindquist 1958.
- 120 Sinisalo ja Lindquist 1958.
- 121 Mökkönen 2002, 20.
- 122 Valokuvat vuodelta 1976, MVA RHOneg45522–45523, 45525–45526, 45558, 45574–45575, 45581, 45560–45562, 45569, 45594–45595, 45600, 45604–45608.
- 123 Mittauspiirustus vuodelta 1977, KYP9103138 ja KYP9103139.
- 124 Heikkinen 1994, 19.
- 125 Heikkinen 1994, 35; Heikkinen 2007, 193–200; Museoviraston hankerekisteri, https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjhanke/read/asp/r_hanke_det.aspx?HANKE_ID=206, viitattu 5.8.2020.
- 126 Heikkinen 2007, 206–207.
- 127 Heikkinen 1994; Mökkönen 2002, 21.
- 128 Heikkinen 1997, 46, 55–58, 92–93, 109b; Museoviraston arkeologiset hankkeet –rekisteri, https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjhanke/read/asp/r_hanke_det.aspx?HANKE_ID=168, viitattu 5.8.2020.
- 129 Heikkinen 1994, 33, 35; Museoviraston hankerekisteri, https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjhanke/read/asp/r_hanke_det.aspx?HANKE_ID=206, viitattu 5.8.2020.
- 130 Heikkinen 1994, 33; Heikkinen 1997, 109c.
- 131 Heikkinen 1994, 24.
- 132 Heikkinen 1997, 109b–109c.
- 133 Heikkinen 1994, 19, 24, 35–36; HKM, piirustus vuodelta 1993, huone 1.
- 134 Heikkinen 1994, 21–23, 36.
- 135 Heikkinen 1994, 20, 24, 36.
- 136 Heikkinen 1994, 2; Heikkinen 2007, 187.
- 137 Heikkinen 1994, 24; Museoviraston hankerekisteri, viitattu 5.8.2020, https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjhanke/read/asp/r_hanke_det.aspx?HANKE_ID=206.
- 138 Heikkinen 1997, 47, 49, 109–109c.
- 139 Heikkinen 1997, 109–109c.
- 140 Heikkinen 1997, 1, 109; Museoviraston arkeologiset hankkeet –rekisteri, https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjhanke/read/asp/r_hanke_det.aspx?HANKE_ID=168, viitattu 5.8.2020.

LÄHTEET

Arkistot

Helsingin kaupunginarkisto (HKA)

Berndt Aminoffin kokoelma (1696–1956), tonttikortisto Ba:I

Helsingin kaupunginmuseon arkisto (HKM)

Kuva-arkisto

Kansallisarkisto (KA)

Kaupunkikartat

Rakennushallituksen piirustuskokoelma (RakH II)

Museoviraston arkisto (MVA)

Historian kuvakokoelma (HK)

Kulttuuriympäristön tutkimusraportit (KYPPI)

Kulttuuriympäristön piirustuskokoelma (KYP)

Rakennushistorian kuvakokoelma (RHO)

Ruotsin sota-arkisto (KrA)

Utländska stads- och fästningsplaner

Ruotsin valtionarkisto (RA)

Uppsalan yliopiston kirjasto (UUB)

Painamattomat lähteet

Arkton Oy 1976: Valtioneuvoston linna. Rakennushistoria ja huonekohtainen selvitys. Historiallinen yleiskatsaus I.

Hausen, Alvar ja Aaltonen, Pekka 1976: Valtioneuvoston linna. Rakennushistoria ja huonekohtainen selvitys. Sähkö-, LVI- ja rakenneselvitykset. Insinööritoimisto Kippo ja Nurmi Ky.

Heikkinen Markku 1994: Helsinki, Valtioneuvoston linna. Peruskorjausten arkeologinen seuranta, kaivauskertomus. 30.12.1994.

Heikkinen Markku 1997: Helsinki, Valtioneuvoston linna 1995–1996. Historiallisen ajan kaupunkikaivauksen kaivauskertomus. 18.7.1997. Helsingin kaupunginmuseo

Kati Salonen ja Mona Schalin Arkkitehdit Oy 2011: Valtioneuvoston linnan korjaushistoria 1974–2010. Valtioneuvoston linnan rakennushistoria selvitys osa 2.

Koskinen, Helinä 1978: Tutkimuskertomus Valtioneuvoston linnan eteläsiivessä tehdyistä kaivauksista 13.3.–20.3.1970. Museoviraston arkisto.

Sinisalo, Antero ja Lindquist, Thorvald 1958: Selostus Th. Lindquistin ja maisteri A. Sinisalon käynnistä tutkimassa valtioneuvoston talon kivijalan alta löytyneitä kierreportaita marraskuun 4 päivänä 1958. Museoviraston arkisto.

Vuorela, Irmeli ja Lempiäinen, Terttu 1997: Valtioneuvoston linnan pohjamaan paleoekologinen tutkimus. Raportti P34.4.116. Maaperäosasto, Geologian tutkimuskeskus.

Painetut lähteet

Ahonen, Voitto 1988: Jälleenrakennuksen politiikka ja talous. Kaupunkien toipuminen isostaviehasta noin vuoteen 1740.

Aminoff, Berndt ja Pesonen, Leo A. 1992: Helsingin kadunnimistön synty ja kehitys vuoteen 1946 mennessä. Helsingin kadunnimet. Toinen korjattu painos. Helsingin kaupungin julkaisuja 24.

Bonsdorff, Mikko, Nieminen, Sirpa ja Winterhalter, Kati 2019: Valtioneuvoston linna, keskeiset rakenteet. Rakennushistoriaselvitys. Arkkitehtitoimisto Okulus Oy.

Bonsdorff, Mikko, Sinisalo, Jarkko ja Winterhalter, Kati 2019: Valtioneuvoston linna, kortteliselvitys. Rakennushistoriaselvitys. Arkkitehtitoimisto Okulus Oy.

Forsius, Henrik 1937: Akateeminen väitöskirja Helsingistä, Uudenmaan kuuluisasta kauppakaupungista. 8.11.1755. Ensimmäinen osa. Latinasta suomentanut Tauno Nurmela. Entisaikain Helsinki. Helsingin historia-yhdistyksen vuosikirja II.

Heikkinen, Markku 2007: Burgmanin talo. Burgman, Helsingin ensimmäinen kivitalo. Narinkka 2007. Helsingin kaupunginmuseo.

Heikkinen, Markku 2007: Wetterin ja Teschen talo. Burgman, Helsingin ensimmäinen kivitalo. Narinkka 2007. Helsingin kaupunginmuseo.

Heikkinen, Markku 2007: Maaherran residenssi, lääninhallituksen ja armeijan ylipäällikön talo. Helsingin ensimmäinen kivitalo. Narinkka 2007. Burgman, Helsingin kaupunginmuseo.

Hornborg, Eirik 1950: Ajanjakso 1721–1809. Helsingin kaupungin historia II osa.

Kostet, Juhani 1995: Cartographia urbium Finnicarum. Suomen kaupunkien kaupunkikartografia 1600-luvulla ja 1700-luvun alussa. Monumenta cartographica septentrionalia I

Lemström, Juha 1998: Valtioneuvoston linnan korjaus 1974–1997. Valtioneuvoston linna. Toim. Jorma Selovuori.

Lilius, Henrik 1990: Senaatintalo ja sen sisätilat. Carl Ludvig Engel 1778–1840. Näyttely Helsingin tuomiokirkon kryptassa 7.8–14.9.1990.

Lilius, Henrik 1998: Helsingin Senaatintori. Suomen suuriruhtinaskunnan hallintoaukio. Valtioneuvoston linna. Toim. Jorma Selovuori.

Lilius, Henrik 2014: Suomi kaupungistuu suurvalta-ajalla. Suomen kaupunkirakentamisen historia I. Toim. Henrik Lilius ja Pekka Kärki. SKS.

Lindberg, Carolus ja Rein, Gabriel 1950: Asemakaavoittelu ja rakennustoiminta. Ajanjakso 1809–1875. Helsingin kaupungin historia III: I.

Mökkönen, Teemu 2002: Helsinki – Helsingfors. Kaupunkiarkeologinen inventointi. Museovirasto.

Niukkanen, Marianna 2004: Kaupungit muinaisjäänöksinä, kaupunkiarkeologia Suomessa. Stääderna som fornlämningar, stadsarkeologi i Finland.

Niukkanen, Marianna 2009: Historiallisen ajan kiinteät muinaisjäänökset, tunnistaminen ja suojelu. Museoviraston Rakennushistoria osaston oppaita ja ohjeita osa 3.

Näveri, Mikko 2012: Kukkulalta kalliolle, asemakaavoituksen vaiheita. Unioninakseli -pääkaupungin läpileikkaus. Toim. Henrik Meinander.

Sinisalo, Jarkko 1998. Senaatintalo – Valtioneuvoston linna: Rakentuminen ja arkkitehtuuri. Valtioneuvoston linna. Toim. Jorma Selovuori.

Suolahti, Eino 1950: Ensimmäinen Vironniemen Helsinki. Helsingin kaupungin historia I osa.

Ynnilä, Heini ja Krappala, Kim 2020: Valtioneuvoston linna, arkeologinen valvonta. Ark-byroo.

Piirustukset

Kansallisarkisto (KA)

KA Helsinki Ic *25 A. E. Gete. Geographiska Charta öfver Helsingfors Stad. Med närmaste Belägenhet efter Högvälborne Herr Generalen och Commendeuren Ehrensvärds Befallning af Artellerielieut. Afmätt År 1763 Lieutenant af artilleri A. E. Gete. År 1790 Transporterad och Renoverad af Stadsingenieuren Ernst Leonh. Fonséen.

KA Helsinki Ic *28 A. Kocke ja A. Ehrenström. Plan de la Ville de Helsingfors, tel quil a été approuvé, par La Majeste Impérial; montrant ce qui en a été executé depuis le mois de Mai 1812 jusqu au 30 Juin 1817.

KA Helsinki Ic *29/2D And. Kocke Plan Ritning öfver Helsingfors stad. Dels Copierad dels Transporterad och afmätt den 20. December 1810.

KA Helsinki Ic *30 A. F. Granstedt. Plan Charta öfver Helsingfors stad. Utvisande så väl dess ännu varande gamla Qvarter och Gator, som äfven den nya av Hans Kejserliga Majestät i Näder approberade Reglering. Kopierad den 14 juni 1823.

KA Helsinki Ic *100 C. W. Gylde. Plan af Helsingfors stad utgifnen 1837.

KA Helsinki Ic *158 A. Ehrenström, F. Steinheil. Plan Charta Helsingfors öfver Staden År 1820.

KA RakH Ilca 179: I C. L. Engel. Senaatintalo leikkaus. 1818.

KA RakH Ilca 180:3 C. L. Engel. Plan ritning öfver gården innom Senat huset i Helsingfors stad. 1830.

Museoviraston piirustusarkisto (KYP)

KYP91410227 E. Lohrmann. Project zur Einrichtung des alten Kirchenthurms im Hofe des Senatsgebäudes in Helsingfors zu einem Archiv für deponirte Acten.

KYP9103226 Thorvald Lindquist. Valtioneuvoston talo, vanhat portaat, mittauspiirustus. 21.10.1958.

KYP9103138 Tapio Hirvonen. Valtioneuvoston linna, I kerros, huone 1053, leikkaus A-A. pohja, hirsityypit 3 ja 4, mittauspiirustus. 1977.

KYP9103139 Tapio Hirvonen. Valtioneuvoston linna, I kerros, huone 1053, hirsityypit 3, 4, 5 ja 6, mittauspiirustus. 1977.

Ruotsin sota-arkisto (KrA)

KrA040612016101 Helsingfors. Kartta on todennäköisesti vuodelta 1645 ja maanmittari Hans Hanssonin laatima.

KrA040612016025 Hoppe, F.W. Utan titel. 1748.

KrA 040612016031 A. Ehrensvärd. Utkast till Dessein öfver Helsingfors stads värk. 1749.

KrA040612016057 A. E. Gete. Charta öfver Helsingfors Stad med Dels Närmesta Belägenhet. Afmätt År 1763.

Ruotsin valtionarkisto (RA)

RA420571:02:0027:00001 Lars Forsell. Geometrisk grundritning öfver stapelstaden Helsingfors i Nyhland, och alle des tillhörige åkrar; afmätt anno 1696 af sahl. Lars Forsell. Renoverat och beskrefven anno 1701.

Uppsalan yliopiston kirjasto (UUB)

UUB55616 A. E. Gete Chart öfver Helsingfors Stad. Med närmaste Belägenhet. Afmätt År 1763 På Herr Generalen Ehrensvärds Befallning af Artellerielieut. A. E. Gete. År 1790 Transporterad och Renov. af Stadsingenieuren Ernst Leh. Fonséen. Copieradt 1799 af F.A. Wiblingen.

UUB55615 J.U. Ekwal, O. N. Wallenberg. Plan-ritning öfver Helsingfors stad sådan den befants efter eldswädan den 17 nov. 1808. Helsingfors den 4. Februarii 1809.

Sennotti